

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor beoefenaars en vrienden van de historie van oostelijk Zuidlimburg

HEERLENS OFFICIELE VLAG

De gemeenteraad van Heerlen heeft tijdens zijn zitting van 7 februari 1966 besloten tot instelling van een officiële vlag.

De omschrijving van de vlag zoals die in het betreffende raadsbesluit gegeven wordt, luidt:

„een vierkant doek van blauw met in het midden een gele romeinse adelaar, geplaatst in de verhouding 2 : 1”.

De gemeenteraad, die hierin autonoom optreedt, is tot dit besluit gekomen na herhaald en uitvoerig overleg met de hoge raad van adel. Ingevolge de „algemene richtlijnen voor de samenstelling van vlaggen voor publiekrechtelijke lichamen”, in 1962 door de hoge raad van adel vastgesteld, moeten zowel de kleuren als de vlagsymbolen ontleend worden aan het bestaande gemeentewapen.

De kleur blauw is gekozen om hiermee de handel en industrie te symboliseren. De romeinse adelaar duidt op het ontstaan en de uitgroei van Heerlen, met centrumfunctie, tijdens de eerste 4 eeuwen van onze jaartelling. De adelaar heeft zijn specifiek heraldische vorm. De figuur van de adelaar alsmede de vulling van het dundoek komen het beste tot hun recht in een vlag, die vierkant van model is.

Deze vlag onderscheidt zich van de andere gemeentevlaggen in ons land, omdat Heerlen als enige gemeente de romeinse adelaar voert. Als herkenningsteken is hij derhalve exclusief karakteristiek. In combinatie met het „blauwe doek” overspant men hiermee het plaatselijk verleden vanaf het begin van onze jaartelling tot en met de industrialisatie¹⁾.

De vormgeving, de twee-kleurensymboliek en de romeinse adelaar in het doek mogen een geslaagde synthese genoemd worden als representatief teken der gemeente. Uit esthetisch oogpunt is een harmonisch-rustige kleurencombinatie ontstaan, waarin de adelaarsfiguur een alleszins aanvaardbare centrale functie heeft, mede gezien in ons plaatselijk historisch perspectief.

Men heeft door middel van de pers kritiek uitgeoefend op de voorstellingswijze van de adelaar, omdat hij verwantschap zou vertonen met zijn duitse en oostenrijkse soortgenoot. Het is evenwel zo, dat tijdens de romeinse beschavingsperiode de heraldiek geen officiële functie had. Aan de hand van voorbeelden van adelaren uit de wapenkunde zoals we die sinds de latere middeleeuwen kennen, is achteraf de „heraldische” romeinse adelaar ontstaan en tot vormgeving gekomen met kenmerken, die duidelijk onderscheiden zijn van de voor ons bekende adelaren van Europese landen. Bij onderlinge vergelijking ziet men elkaars afwijkingen het beste.

Op de zo juist geopende tentoonstelling : „Aachen — Gefundenes — Verschwundenes”²⁾ is een roodbruine romeinse olielamp te zien met een opstand op het oor, waarop afgebeeld een adelaar, waarvan de uitslaande vleugels elk vier pennen telt. Zijn voorstellingswijze heeft een frappante overeenkomst met onze heraldisch-romeinse adelaar.

Ten aanzien van een ander punt van kritiek zou ik hier een kanttekening willen plaatsen. In het eerste kwartier van het nieuwe gemeentewapen is in de linker bovenhoek het woordgedeelte „CORIO” geplaatst. Men heeft ten onrechte gemeend, dat de overheid geen partij wilde kiezen in de schrijfwijze van de naam van Heerlen tijdens de romeinse periode. Deskundigen verdedigen zowel „Coriovallum” als „Coriovalium”³⁾. Dit vraagpunt is niet in discussie geweest, zodat men het ook niet heeft ontweken. Men wilde enerzijds de benaming van Heerlen in de romeinse tijd in het eerste kwartier vastleggen; anderzijds moest om redenen van

esthetische uitvoerbaarheid volstaan worden met een aanduiding van die naam. Er zijn in dit verband voorbeelden van steden uit zuidelijke landen bekend, die ook een verkorte romeinse naamsaanduiding in hun wapen voeren.

EEN PRIMEUR!

De Sektie Wandelen van de Heerlense Sportstichting organiseerde op 13 maart 1966 een wandeltocht in en om Heerlen. Aan de deelnemende verenigingen werd een fraaie wimpel uitgereikt waarop voor het eerst in het openbaar een afbeelding van de nieuwe Heerlense vlag werd geplaatst. De heer Reynen en de zijnen hebben in deze voor een primeur gezorgd.

L. van Hommerich

- 1) Passage uit het voorstel van het college van burgemeester en wethouders aan de gemeenteraad van 31 januari 1966, gemeentebld nr 39.
K. SIERKSMA : Nederlands Vlaggenboek;
Utrecht-Antwerpen 1962, 156 blz.
K. SIERKSMA : Vlaggen. Symbool, Traditie, Protocol;
Bussum 1963, 95 blz.
- 2) Tentoonstelling Aachen — Gefundenes — Verschwundenes, 15 maart — 25 april 1966.
- 3) P. L. M. TUMMERS : Coriovallum of Coriovalium;
in: Mededelingen van de Ver. voor Naamkunde te
Leuven en de Commissie voor Naamkunde te
Amsterdam, 41 jrg., 1965, afl. 1-2.

HEERLENS NIEUW GEMEENTEWAPEN

Bij Koninklijk besluit van 18 februari 1964, nr 32 is het bestaande gemeentewapen grondig gewijzigd. Het initiatief hiertoe was genomen door de toenmalige burgemeester dr mr Ch. J. M. A. van Rooy, die de vier hoofdperioden van Heerlens verleden in het wapen gesymboliseerd zou willen zien.

De Gemeenteraad gaf hieraan gaarne zijn medewerking. Bij besluit van de Raad van 5 november 1962 werd hiertoe een commissie ad hoc ingesteld onder voorzitterschap van de burgemeester en waarvan de gemeentearchivaris het secretariaat voerde.

Tijdens zijn zitting van 2 december 1963 besloot de Raad zich conform het advies van de commissie ad hoc tot H.M. de Koningin te wenden ter verkrijging van de voorgestelde wijzigingen, hetgeen in voornoemd Koninklijk besluit resulteerde.

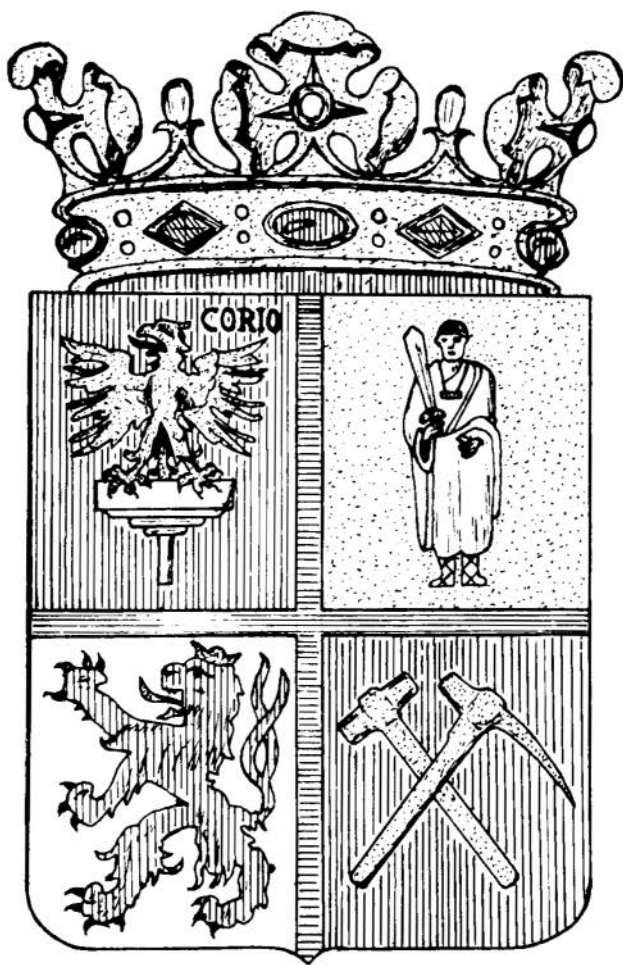
In het diploma, afgegeven door de Hoge Raad van Adel te 's-Gravenhage ddo 14 juli 1964, luidt de beschrijving van het nieuwe gemeentewapen als volgt :

„Gevierendeeld:

- I. In keel een rechtopstaande, naar rechts gewende, adelaar met uit-slaande vleugels van goud, staande op een legerveldstandaard van zilver, boven de linkervleugel aangebracht de beginletters CORIO van sabel;
- II. in goud de H. Pancratius in natuurlijke kleur, gekleed in de romeinse toga praetexta van witte wol met purperen rand om-zoomd, met de gouden bulla van de romeinse jongelingen aan een gouden keten op zijn borst en houdende in de rechterhand een met de punt naar boven gericht zwaard van zilver met gevest van goud;
- III. in zilver een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond, getongd en genageld van goud;
- IV. in keel het mijnwerkerembleem, bestaande uit een schuingekruiste kolenhak en zware hamer, alles van goud.

Over alles heen een streepkruis van azuur.

Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paalen”.

Nieuws van de Westelijke Romeins-Heerlense woonsektor

De ongewoon talrijke en gevarieerde bodemschatten, die de grond van Heerlen nu reeds méér dan 'n eeuw prijs geeft, zijn aangevuld met nieuwe archeologische waarnemingen in de buurt van de Kruisstraat-Coriovallumstraat¹⁾.

In het hierna volgend Rapport over de jongste onderzoekingsresultaten van de hand van de heer Jos Gielen in samenwerking met de heren N. Eussen en G. Dooyeweerd kunt u kennis nemen van de ligging van het zo genaamde terrein Kolenburg waarover het gaat (zie Plattegrond tekening B), de erin aangetroffen muurpartijen, een romeins straatweg-tracé, de ligging van enkele markante bouwkundige onderdelen, de rooilijntoepassing en van de losse vondsteninventaris.

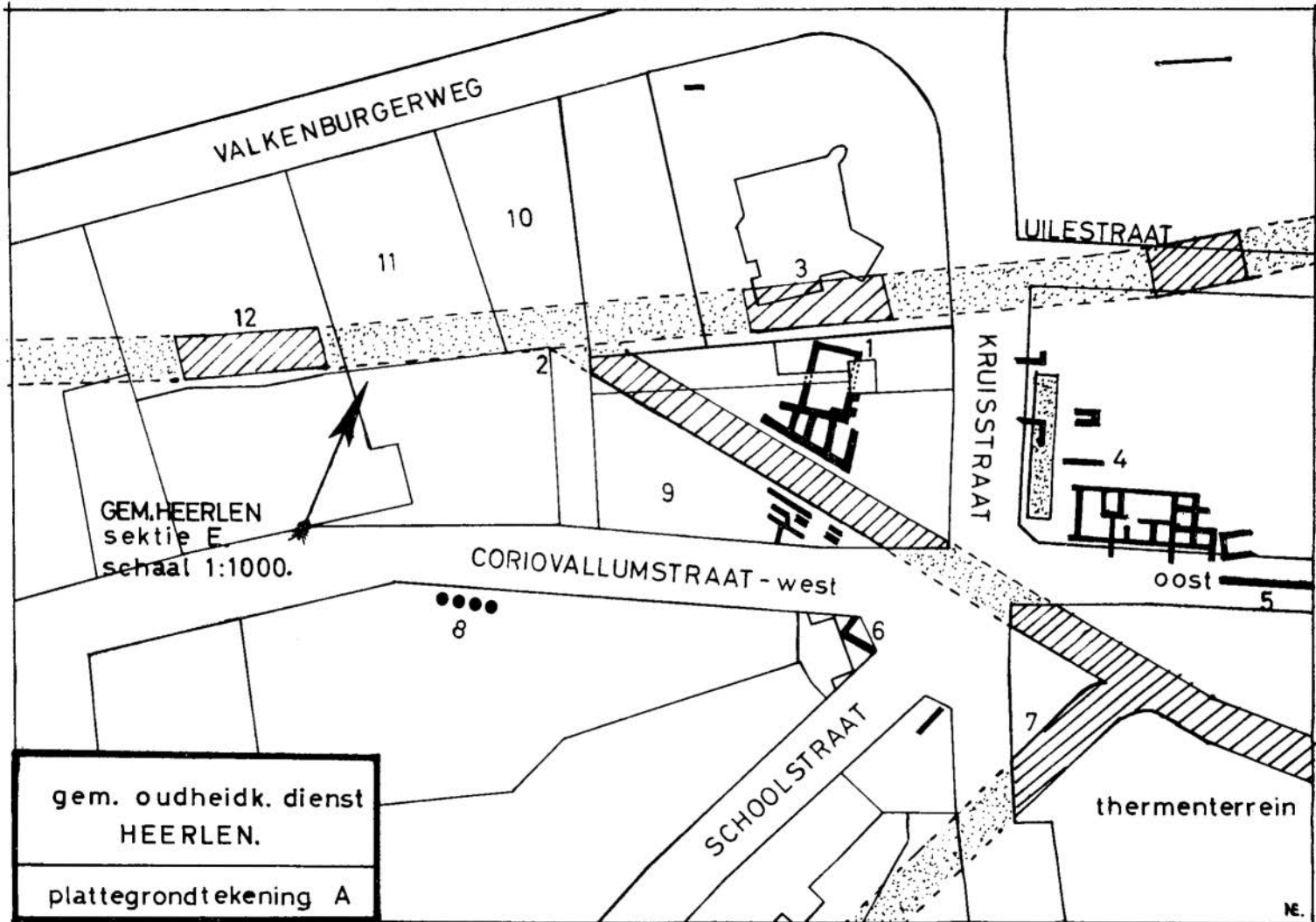
Hoe belangrijk dit terrein, ingesloten door de noord-west hoek Kruisstraat—Coriovallumstraat, ook als kennisbron kan worden geregistreerd, de betekenis ervan krijgt meer historisch reliëf, als mocht blijken, dat het in z'n geheel ingepast zou kunnen worden in zijn eertijdse romeinse omgeving. De nu gedane vondsten zouden dan niet meer op zich zelf waardevol zijn, niet meer het karakter van 'n „Einzelgänger” hebben, maar functioneel ingepast kunnen worden in de planologie van die vroege bewoningstijd ter plaatse. Een blik naar de gegevens, afkomstig van de nu vol gebouwde omliggende percelen, werkt m.a.w. verhelderend en verruimend en plaatst deze momentopname van begin 1966 in een meer levendig filmbeeld van samenvattend karakter.

Wat blijkt n.l., als we onze speurzijn in deze richting laten gaan? Dat het onderzochte terrein zowel aan zijn noord-, oost-, zuid- en westkant een eigentijdse romeinse aansluiting heeft. Hierbij zijn de waarnemingen van P. Peters, de scherpzinnige observer uit de eerste 40 jaren van deze eeuw, hoofdzakelijk onze gids. Ter verduidelijking gaat hierbij een overzichtskaartje, plattegrondtekening A, van de hand van de heer N. Eussen.

Noordkant:

Beginnen we aan de noordkant, dan komen we op de eigendom van de heer J. Aldenhoff, die een zeer kostbare man voor ons was. Hij heeft nog de nieuwbouw van zijn zakenpand ter plaatse, de bakkerij, meegemaakt en herinnert zich zeer goed de door P. Peters in 1933 gedane waarnemingen. Bovendien heeft hij ze nu kunnen verduidelijken door ons over zijn terrein rond te leiden en aan te geven „in situ”, waar en wat voor soort van vondsten werden gedaan, met aanwijzing van hun ligging en de richting ervan. Ook hiervoor zijn wij veel dank aan hem verschuldigd.

Het huidige opgravingsterrein grenst in noordelijke richting aan de

GEM. HEERLEN
sectie E
schaal 1:1000.

gem. oudheidk. dienst
HEERLEN.

plattegrondtekening A

thermenterrein

N.

terreinen Aldenhoff en dokter Widdershoven (= villa Widdershoven met boven de hoofdingang het woord „Coriovallum”).

Vondsten terrein Aldenhoff (zie plattegrondtekening A, 1) :

In de Kruisstraat 8 en 10 werd aan de westzijde in 1933 de nieuwe bakkerij Aldenhoff gebouwd. Op het achterterrein kwam een gedeelte van een romeins gebouw te voorschijn, waarvan de drie blootgelegde muren 55—60 cm. dik waren; twee van de muren liepen evenwijdig naar het zuidoostelijk aangrenzende terrein en waren 7 m. van elkaar verwijderd. Het gebouw lag met de oostelijke muur 16.50 m. van de Kruisstraat en met zijn noordelijke muur slechts 10 m. verwijderd van de niet geheel parallel met deze weg lopende grote romeinse harde en dikke kiezelweg, die het terrein van dokter Widdershoven oost-westelijk doorsnijdt (= het wegtracé Tongeren—Keulen).

Van de verschillende fragmenten van 2e eeuws aardewerk, die hier gevonden werden, is vermeldenswaard een groot fragment, van rand tot bodem, van een grote versierde komvormige terra sigillata-schaal, vorm Dragendorff 37 (de Maasgouw 1934, 19—20).

Volgens mededeling van de heer Aldenhoff werd bij de bouw van zijn voornoemde bakkerij juist onder de plaats waar de oven werd opgericht (de meest westelijke kant van zijn pand) een spitsgracht aangetroffen, die eveneens het terrein van dokter Widdershoven in nagenoeg noord-zuid-richting zou doorsnijden.

Toen de opmetingstekeningen van de huidige opgraving (begin 1966) met die, gemaakt door P. Peters, aan elkaar werden gepast, bleek dat de in 1933 gevonden muren van het terrein Aldenhoff nauwkeurig aansluiting gaven, waardoor een méér gave plattegrond van het thans opgegraven partiële gebouw wordt verkregen. Het in de plattegrondtekening gemerkt vertrek D zou dan een oppervlakte gehad hebben van nagenoeg 6.50 × 10.00 m. Beide buitenmuren van het gebouw liggen ingesloten tussen twee romeinse straatwegen, die waaivormig uit elkaar lopen. De muurresten zijn zodoende gelijktijdig óf later dan deze wegen tot stand gekomen.

Met deze twee wegen worden bedoeld het hoofdtracé richting Tongeren—Kunrade—Rimburg—Keulen dat de Heerlense vicus in west-oostelijke richting doorsnijdt alsmede een aftakking, die op het terrein van het „Ontvangstcentrum Staatsmijnen” ,Valkenburgerweg, begint (zie plattegrondtekening A, 2) om vervolgens langs de noordkant van de romeinse thermen en onder de kapel van het ziekenhuis, aan de Putgraaf, vermoedelijk nog vóór de overgang van de Caumberbeek, weer op het hoofdtracé aan te haken. Op de plattegrond lijken ze op twee straatweg-vertakkingen, die het plaatselijk wooncentrum ten N. en ten Z. als het ware insluiten.

Vondsten terrein Widdershoven :

De zuidelijkste punt van het woonhuis van dokter Widdershoven is gebouwd op een „grote romeinse harde en dikke kiezellaag, die het terrein oost-westelijk doorsnijdt”. Dit weggedeelte wordt uitvoerig beschreven in: Land van Herle 1955, 28—29, met situatietekening.

Naast een aantal voorwerpen werden ook hier weer in het meest westelijke gedeelte van het terrein enkele muurresten en funderingen aangetroffen (de Maasgouw 1934, 20); zie plattegrondtekening A, 3.

Oostkant:

In het oosten grenst het terrein Kolenburg aan de Kruisstraat. Hier zijn in dit verband voor ons van belang de percelen die gelegen zijn aan de oostzijde van deze straat tussen de Coriovallumstraat-oost en de Uilestraat (zie plattegrondtekening A, 4).

In mei 1919 werden door P. Peters hier de navolgende vondsten gemeld, gedaan in het jaar 1918. Een aantal verspreide grondmuren van romeinse gebouwen, die alle 40—60 cm. dik waren en zich op ongeveer $1\frac{1}{2}$ m. onder het maaiveld bevonden. Langs de Coriovallumstraat (toen nog Tempstraat geheten) werd een gesloten gebouw met verschillende kleinere kamertjes aangetroffen, volgens P. Peters de kazerne van het castellum. Zijn plattegrondtekening roept vergelijking op met de kazerne van romeins Nijmegen. Deze voorhanden gegevens zijn evenwel te ontoereikend om iets meer positiefs te kunnen beweren. Voorts vond hij een kiezellaag, noord-zuid gericht, die nagenoeg in het midden haaks door een muur gedeeltelijk werd onderbroken. In een van de vertrekken van het „gesloten gebouw” was op een diepte van ± 1 m. een kalkstenen vloer aangebracht, bestaande uit kleine bekapte stenen, die in een bedding van gelig zand waren gevat. In twee andere kamers bevonden zich eveneens sporen van vloeren, echter nu op een diepte van 0,35 m. onder het oppervlak. Oostelijk van dit gebouw waren nog grondsporen en muurresten van een kelder aanwezig. Het niveau bedroeg hier ± 2 m. onder het maaiveld. De binnenzijde van deze zeer harde muren, die weggebroken werden, vertoonden een mooi regelmatig metselwerk met halfronde voegjes. Daar deze kelder een afwijkende richting met de andere muurresten vertoonde, meende Peters hieruit te moeten concluderen, dat deze gebouwen niet tegelijkertijd zijn opgericht. (de Maasgouw, 1919, 89).

Wanneer we de Coriovallumstraat op dit punt oversteken (zuidzijde), bevinden we ons op het thermenterrein, waarover de lezer inmiddels voldoende is ingelicht. Vergeten is men, wat J. Habets ongeveer 'n eeuw geleden ten noorden van het thermenterrein heeft geconstateerd n.l. een muur van liefst 135 m. lengte, van Kunrader steen, die allicht behoorde bij een gebouw van allure. (De noordelijke thermen-ommuring bedroeg ongeveer 49 m., zie plattegrondtekening A, 5.) In 1930 heeft men hier vlakbij in kelderfunderingen een stempel gevonden op een der oren van een wijn- of olie-amfoor, bestaande uit de letters HISPAEN, afkomstig uit Spanje (zie P. J. J. Stuart : Gewoon aardewerk uit de romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen. Leiden 1963, 95. Voorts : M. H. Callender : Roman Amphorae. London 1965, 238—239.) Ten aanzien van de Uilestraat-west legde Habets eveneens een kostbare waarneming vast anno 1877. Hij heeft hier in de volle lengte van de „Ulegats” muurfunderingen van romeinse herkomst gezien (Publica-

tions 1881, 152—153). Voorts behoorden tot de vondsteninventaris twee eerste eeuwse terra sigillata-stempelnamen n.l. die van XANTHUS en CRESTUS ²).

Hij heeft ook de primeur van de zienswijze, dat het beloop van de Uilen Coriovallumstraat iets te maken heeft met een straatwegenplan binnen de vicus, ingesloten door de twee historische belangrijke beekdalen van de Caumer en van de Geleen (Publications 1870, 364).

Als het bekende gezegde van Plinius waar is, dat *de wateren steden stichten* („*aquae condunt urbes*”), dan kan men hier stellen, dat onze beken romeins Heerlen hebben gesticht („*aquae condunt vicos*”) en — voegen we er met enige reserve aan toe — de watervoorziening van de thermen hebben vergemakkelijkt ³).

De door prof. dr. J. E. Bogaers in de jaren 1952—1954 hier geconstateerde en onderzochte romeinse straatweg, die schuin voor het thermengebouw doorliep, werd in 1964 en ook nu weer op het onderzochte terrein Kolenburg aangetroffen. Hij doorsnijdt het dwars-overlangs richting west-oost.

Aan de noordkant van de straatweg ter hoogte van de romeinse thermen lagen funderingen van een gebouw, die de schuin lopende rooilijn volgden. Hier kwam een scherf tevoorschijn van een amfoor met ingekraste tekst : MENANDER XIII K IULIAS, dit is Menander heeft (deze amfoor gemaakt) op de 14^e dag vóór de 1^e juli (= 18 juni). (Datum vondst : 21 december 1956, collectie thermen nr. 1058.)

Zuidkant :

De Coriovallumstraat-west begrenst ons terrein aan de zuidzijde. Het is wel duidelijk, dat deze straat, die in latere tijden is aangelegd, de bewoning uit de romeinse periode in zijn grondplannen heeft verstoord of ons de mogelijkheid ontnemt nadere onderzoekingen ter comple-

*Hoek Schoolstraat—Coriovallumstraat-west:
kelder met boognissen, opgegraven 1932 en 1952.*

tering van het bewoningsbeeld te doen. Desondanks zijn hier in het verleden toch nog een aantal gegevens verzameld kunnen worden.

Zo werd op het hoekpunt Schoolstraat—Coriovallumstraat een *kelder met boognissen* aangetroffen, die zeer fraai van constructie was (zie plattegrondtekening A, 6). Als bijzonderheid zou hierbij aangetekend kunnen worden, dat de *buitenzijde* van de muren bezet was met een laag klei, waartegen weer romeinse dakpannen waren bevestigd. Naar alle waarschijnlijkheid werd dit gedaan om een afdoende beveiliging te verkrijgen voor het ter plaatse aanwezige grondwater.

Deze kelder werd voor het eerst in 1932 door P. Peters gezien. Het vondstenmateriaal werd door hem in de Maasgouw van 1933, blz. 33, beschreven.

Tevens deelt hij hierin mee, dat de muren van Kunradersteen een minimale dikte hadden van 50 cm. en dat er zich een *testa contusa*-vloer in bevond van 15 cm. dik ⁴).

In 1952 werd deze kelder door de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek geheel uitgegraven en wat belangrijker is, geheel geconserveerd, zodat hij momenteel nog te bezichtigen is.

Even ten oosten van deze kelderfundering takte een *romeinse straatweg* af in zuidelijke richting. *Dit derde wegtracé* in deze woonsector ontdekte prof. J. E. Bogaers, anno 1952—1954 (zie plattegrondtekening A, 7).

Op enige afstand ten westen van deze kelder werden vier pottenbakkersovens geconstateerd, anno 1921 (zie plattegrondtekening A, 8).

Westkant:

In het westen grenst het terrein Kolenburg aan het perceel Nelis (Plattegrondtekening A, 9). Bij het verrichten van grondwerkzaamheden voor de bouw van dit pand in 1964 werden door de R.O.B. in samenwerking met de gemeentelijke oudheidkundige dienst van Heerlen enkele waarnemingen verricht. Naast een aantal aardwerkfragmenten werd ook hier een gedeelte van een uit Kunradersteen bestaande fundering van een romeins gebouw aangetroffen waarvan de dikte van de muren 60—64 cm. bedroeg. (Nieuwsbulletin K.N.O.B., 15 april 1964, blz. 102.) In de vorige eeuw zijn aan deze zijde reeds een aantal merkwaardige vondsten gedaan. Zo werd o.a. in het jaar 1860 het inmiddels zeer bekende oogartsinstrument van LUCIUS JUNIUS MACRINUS gevonden op het perceel dat toentertijd bekend was onder de naam „de tuin van Lammeritz” (J. HABETS : Notice archéologique sur un cachet d'oculiste romain . . . à Heerlen . . . ; in: Publications 1870, 364). Dit voorwerp verhuisde al spoedig naar de Nationale Romeinse collecties van België te Brussel (Plattegrondtekening A, 10). Ook meer dan 50 eerste eeuwse romeinse keizermunten kwamen hier te voorschijn (Plattegrondtekening A, 11).

In het voorjaar van 1960 konden bij gelegenheid van de bouw van het kantoorgebouw van de Vereniging „Ons Limburg” aan de Valkenburgerweg nieuwe gegevens worden toegevoegd aan het beloop van het wegtracé Keulen—Boulogne. Over de gehele breedte van het terrein

(20,80 m.) kon de romeinse baan worden gevolgd en onderzocht, waarbij toen ook een berekening kon worden gemaakt van het stijgingspercentage van de weg (zie: Land van Herle 1960, 25—30; plattegrondtekening A, 12).

Wanneer we verder naar het westen de grote baan volgen, dan kunnen we nog een aantal vindplaatsen aanwijzen waarover dokumentatie bij de gemeentelijke oudheidkundige dienst voorhanden is. Met name zouden hier genoemd kunnen worden de percelen Sektie E 2912 (van Wessem, bewoner Gielen) en E 2978 (van Wessem, voorheen Dames Savelberg, bewoner de Quay), waarvan bij grondwerkzaamheden toevalligheidsvondsten zoals een aantal Kunradersteenmuren en romeinse voorwerpen bekend werden.

Samenvatting.

De *conclusie* uit het voorafgaande gaat duidelijk in de richting van een *woonsektor* van Coriovallum met een min of meer gesloten bebouwing langs drie straatwegen, gelegen in het westelijk gedeelte van onze vicus. Over de periodiciteit kan ik in dit verband niet uitweiden.

L. van Hommerich

- 1) Over een eeuw oudheidkundige bodemvondsten te Heerlen, zie mijn artikel in „Het Land van Herle” 1952, 93-98.

Voorts de bibliografie in mijn artikel over „Het vraagstuk Coriovallum”, in Publications de Limbourg enz. 1949, dl. 85, 278-283.

Het beginpunt ligt onder het burgemeesterschap van dr J. J. Jaegers (1843—1853).

- 2) W. VANVINCKENROYE : Italische terra sigillata te Heerlen;
in: Land van Herle 1965, 33-36.
- 3) H. P. EYDOUX : Résurrection de la Gaule. Les grandes fouilles archéologiques. Auxerre; vooral blz. 2-5;
Paris 1961.
- 4) De kelderboognissen vertonen een frappante gelijkenis met die, gevonden in de romeinse villa te Haulchin (Henegouwen); zie: Fr. CUMONT: Comment la Belgique fut romanisée; Brussel 1919, 44.

Rapport Romeinse opgravingen te Heerlen

Gedurende de jaren 1964, 1965 en 1966 zijn op het terrein Coriovallumstraat N.W. hoek Kruisstraat te Heerlen een drietal opgravingen gedaan. Dit terrein, waar binnenkort de motorzaak Kolenburg gevestigd zal worden, is uit archeologisch oogpunt bekeken van groot belang. De oorzaak hiervan is de zeer gunstige ligging in het romeins topografisch bewoningsbeeld van Coriovallum, waarvan u de samenvattende tekst gelieve te lezen in de inleiding op dit rapport. De opgravingen werden verricht door de gemeentelijke oudheidkundige dienst van Heerlen, onder supervisie van de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek te Amersfoort.

Een algemeen overzicht van de resultaten van deze opgravingen gelieve u aan te treffen in plattegrondtekening B.

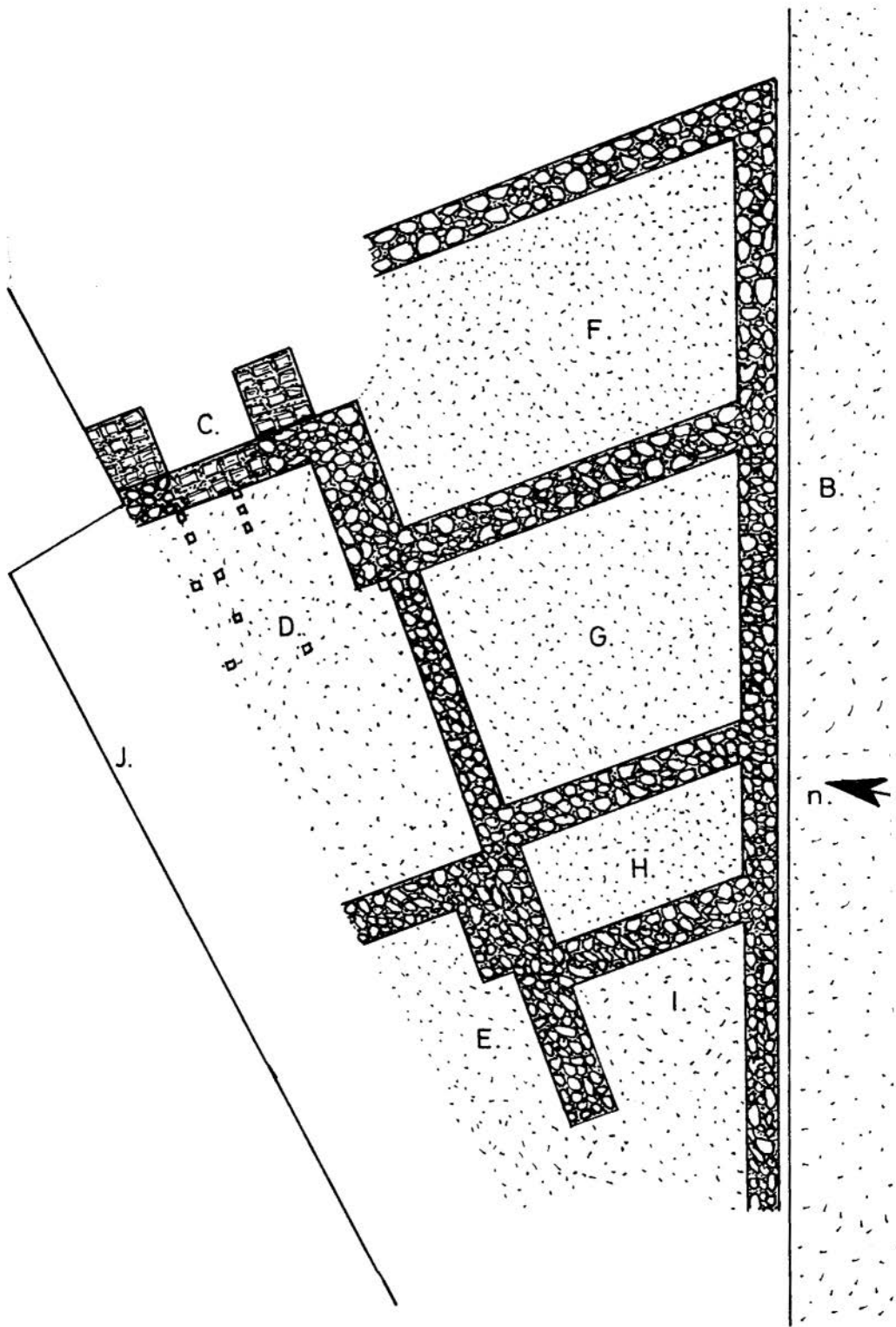
In 1964 kwamen de fundamenten van romeinse muren aan het daglicht, zie plattegrondtekening gedeelte A. Deze fundamenten bestonden uit een losse samenvoeging van grote blokken Kunradersteen. Op het noordelijk einde van de noord-zuid lopende, 65 cm. brede muurfundering sloten zowel aan de west- als aan de oostzijde drie parallelle funderingen aan. De onderlinge afstand van deze muren, die naar het westen, resp. naar het oosten gericht waren, varieerde van 15 tot 90 cm. Verder naar het noorden werd de romeinse weg aangetroffen, die opgebouwd was uit grint, zand, tal van Kunradersteenblokken en enige veldkeien.

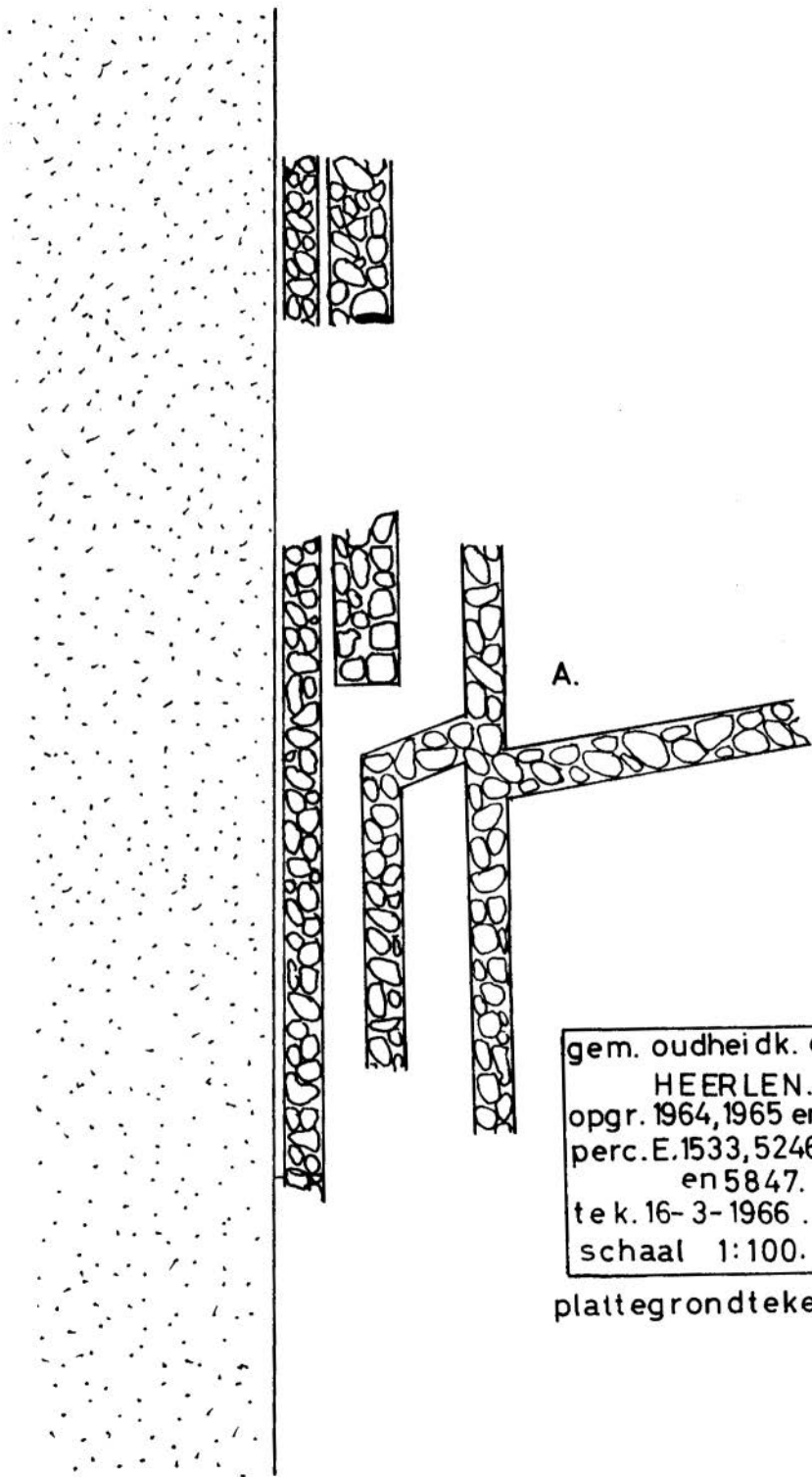
De gevonden voorwerpen bestonden uit: een groot aantal versierde en onversierde terra sigillata-fragmenten, een grote hoeveelheid inheems aardewerk, enige munten en bronzen leerbeslag. De gevonden munten waren van de keizers Marcus Aurelius, Commodus, Constantinus I en van keizerin Faustina I. Dit onderzoek heeft geduurd van 16 maart tot eind april 1964.

Bij de opgravingen in 1965 van 14 oktober tot 19 november werd een vertrek gevonden (in de tekening gemerkt E) waarvan de muur aan één zijde wit en aan de andere zijde rood beschilderd was. De vloer van dit vertrek was beschadigd en bestond uit een samenvoeging van kiezel en kalkmortel. Het opgaande muurwerk had een gemiddelde hoogte van 60 cm. Bij deze opgraving werden naast tal van aardewerkfragmenten enige benen naalden, waarvan één met een oog, een terra rubra-pot en een tweetal munten van de keizers Augustus en Domitianus gevonden.

Bij de opgraving in ijtempo, van 1966, van 3 februari tot 17 maart, werd de aansluiting op het in 1965 gevonden muurwerk blootgelegd. Dit onderzoek werd noodgedwongen bespoedigd door het drastische optreden van een dragline die de graafwerkzaamheden verrichtte voor bovengenoemde motorzaak. Een totaaloverzicht van het gevonden muurwerk gelieve u in de vorenvermelde tekening aan te treffen.

C is de stookruimte die door middel van een hypocaustumsysteem vertrek D verwarmde. De vloer van dit vertrek was geheel intact en lag 60 cm. dieper dan de overige die in dit gebouw werden aangetroffen. Deze vloer en het muurwerk er omheen bleek van zulke goede kwaliteit,

gem. oudheid dk. dienst.
HEERLEN.
opgr. 1964, 1965 en 1966.
perc. E. 1533, 5246, 5247
en 5847.
tek. 16-3-1966 . j.g.
schaal 1:100.

plattegrondtekening B.

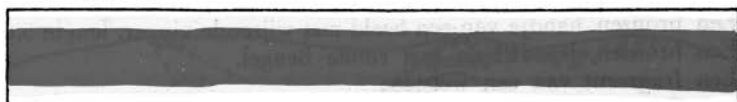

dat men enige uren nodig had om het regenwater dat zich hierin verzameld had eruit te pompen. Typerend voor dit vertrek was de aanwezigheid van een z.g. plint, die aan al de zijden aanwezig was. Op de vloer werden de resten van pijlertjes t.b.v. het hypocaustum aangetroffen. Er stonden nog een 40-tal vierkante tegels, waarmee men deze pijlertjes opbouwde, mooi in het gelid. Heel duidelijk was de doorgang van de hete lucht van C naar D, bestaande uit zodanig op elkaar gestapelde dakpannen dat er enige ruimte tussen bleef, waar te nemen. Een overzicht van dit stookstelsel en van enige pijlertjes gelieve u op bijgevoegde foto aan te treffen. Op de vloer van de stookruimte werd een laag houtskool aangetroffen. De wanden van vertrek D waren ter hoogte van de pijlertjes wit bepleisterd, terwijl het boven de hypocaustumvloer opgaande muurwerk rood beschilderd was. De vloer bestond uit een samenvoeging van kiezel en kalkmortel tot een dikte van 20 cm.

De vertrekken F, G en H hadden eveneens een 20 cm. dikke vloer bestaande uit dakpannengruis en kalkmortel. Onder deze vloeren, die geheel intact waren, bevond zich geen hypocaustum. Het opgaande muurwerk was wederom rood beschilderd. In vertrek G werd een fragment van een deurpost of een vensteromlijsting gevonden met fresco-schildering in de vorm van strepen, bogen en punten met de kleuren zwart, wit, geel en rood (zie tekening 1).

In vertrek I was de vloer beschadigd en bestond uit een samenvoeging

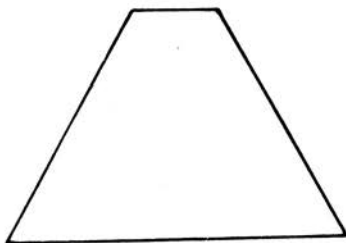
TEK. 1.

bovenaanzicht.

vooraanzicht.

zijaanzicht.
schaal 1:3. j.g.

van kiezel en kalkmortel. Het opgaande muurwerk van dit vertrek was rood beschilderd.

Al de muren van bovenvermelde vertrekken hadden, gemeten vanaf de vloeren, nog een gemiddelde hoogte van 60 cm.; in vertrek D was de hoogte, gemeten vanaf de onderste vloer, 1,20 m. Tijdens deze opgraving werd de zuidelijke aftakking van de romeinse straatweg met een breedte van nagenoeg 7 meter over een lengte van ± 40 m. blootgelegd (zie plattegrondtekening gedeelte B.).

De bij deze opgraving gevonden voorwerpen zijn:

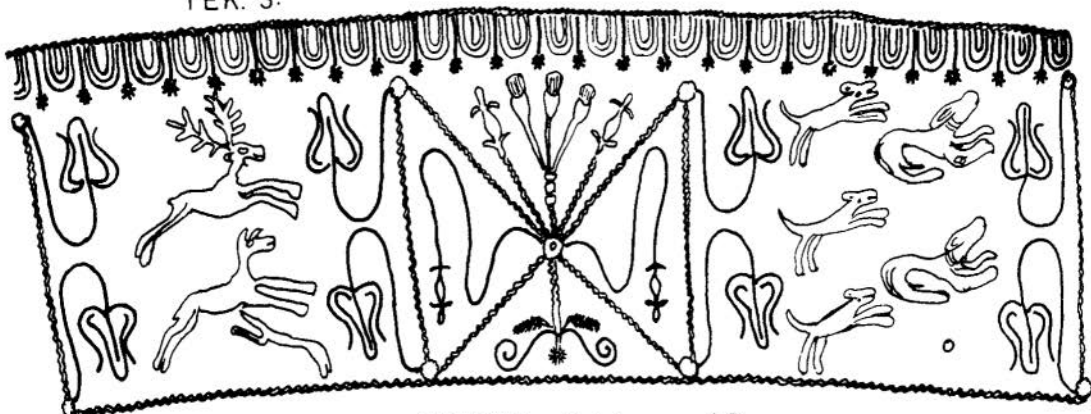
schaal 1:1.

TEK. 2.

1. Een bronzen munt van Avaucia, met op de voorzijde een soort swastica tussen kringen en op de keerzijde een lopend paard met de legende AVAVCIA (zie tekening 2). Deze munt is geslagen door de volksstam der Tungrii. Met het slaan van deze munten is men opgehouden in het jaar 16 vóór Christus.

2. Een bronzen as-munt van keizer Vespasianus, geslagen te Rome in het jaar 71 n. Chr. (Cohen 283).
3. Een bronzen handje van een beeld met wijzende vinger, lengte 5,6 cm.
4. Een bronzen draadfibula met ronde beugel.
5. Een fragment van een wetsteen.
6. Een fragment van een meloenvormig geribde kraal van glas pasta.
7. Enige blauwe en groenachtige glasfragmenten.
8. Een terra sigillata-kom. Invent. nr 2842, gedetermineerd door de heer A. Ulrich als volgt:
 Typologie: Dragendorff 30.
 Techniek: roodbruine hard gebakken glansende t.s.
 Decoratie: Eierlijst met bijstreep rechts, eindigend in een sterretje; metopenindeling met Andreaskruisen en springende dieren waaronder herten en honden.

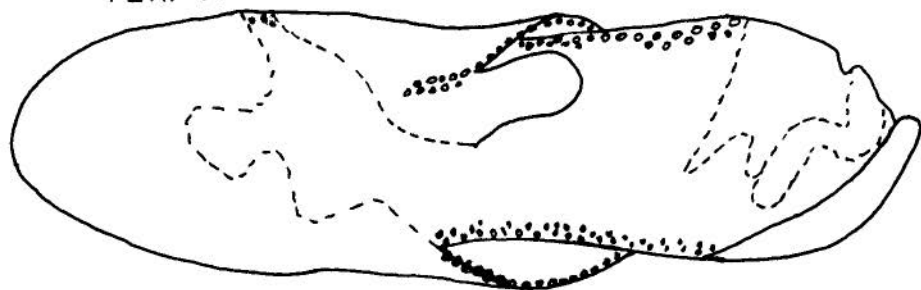
TEK. 3.

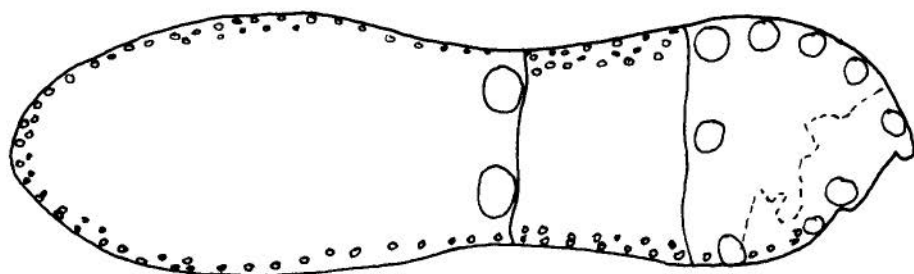
SCHAAL 1 : 1. J.G.

- Stempel: geen.
 Pottenbakker: onbekend.
 Maten: doorsnede bodem 8,5 cm., doorsnede bovenkant 13,2 cm., hoogte 11,3 cm.
 Toestand: enige fragmenten ontbreken.
 Tekening: nr. 3.
 Chronologie: einde eerste eeuw.
 Herkomst: La Graufesenque.
 Datum van vondst: 10 februari 1966.
 Litteratuur: Fr. Hermet : La Graufesenque; Paris 1934, par. XV blz. 73 b, pl. 12, nr. 24.
 F. Oswald : Index of figure-types on terra sigillata; Liverpool 1936—1937, nr. 1737 en 2003 A.
9. Een terra sigillata-fragment van de pottenbakker Satto uit Cheméry.

TEK. 4.

bovenaanzicht.

onderzijde voetsool.
schaal 1:2. j.g.

10. Een groot aantal versierde en onversierde terra sigillata-fragmenten, waaronder twee bodemstempels in de vorm van rozetten.
11. Een grote witte kruik met twee oren waarvan enige stukken ontbreken.
12. Een bronzen staafje, waarvan de uiteinden een vork met twee tanden vormen.
13. Een leren sloff met ijzeren spijkertjes (zie tekening 4).
14. Een groot gedeelte van een leren sandaal.
15. Een 20-tal leren fragmenten, alle afkomstig van schoeisel.

Deze uitzonderlijke en voor Heerlen tot nu toe unieke leren stukken werden aangetroffen op de bodem van een put. Aan de vochtige toestand waaraan zij steeds blootgesteld zijn geweest, is het te danken dat ze bewaard bleven.

Al de op dit terrein gevonden voorwerpen zijn toegevoegd aan de uitgebreide verzamelingen van het gemeentelijk oudheidkundig museum.

Jos Gielen

Bijdrage

tot de geschiedenis van
het huis Roebroeck (Rodenbroich)
te Heerlerheide-Heerlen

*Mevr. Hub. Hoeberechts-Roebroeck, 90 jaar —
19 mei 1965.*

Het huis Rodenbroich = Roebroeck, in de volksmond „het Leyenhoës” geheten, zijn bewoners, hun wapen, zijn naamsafleiding alsmede de genealogie van het geslacht Roebroeck, heeft reeds vele malen in de belangstelling van de geschiedkundigen gestaan ¹⁾. Als grote animatrice, alhoewel ze zelf nooit publiceert, moet in dit verband zeker vermeld worden mevrouw H. Hoeberechts-Roebroeck, die zich reeds vele jaren intens bezig heeft gehouden met de genealogie van haar familie en alles wat erbij hoort. Steeds weer doet ze nieuwe ontdekkingen, die dan op haar initiatief in een of ander historisch streektijdschrift nader worden belicht. Zo werden ook door haar de gegevens voor deze bijdrage bij het redactie-secretariaat van „Het Land van Herle” ingediend.

Zoals wellicht bekend, behoorde Roebroeck deels tot de bezittingen van de aartsbisschop van Keulen en deels aan Wickraede-Valkenburg ²⁾. De verheffingen of beleningen van de Keulse lenen vonden plaats voor

het leenhof te Heerlen, beter bekend onder de naam van „de Keur Keulse Mankamer” ³⁾, gevestigd in het „Manhues” ⁴⁾, dat gelegen was in de tegenwoordige Emmastraat (de voormalige slagerij Pasmans) naast het toenmalige „Huis de Kroon” ⁵⁾, het latere „Volkshuis”; die van Wickraede of Valkenburg voor het leenhof te Valkenburg ⁶⁾. De Keur Keulse Mankamer is in Heerlen werkzaam geweest van omstreeks 1400 tot aan de franse revolutie ⁷⁾. Haar werkterrein strekte zich niet alleen uit over de in het grondgebied van Heerlen liggende goederen, maar omvatte bovendien „de leenen op, in en over de Worm” (gezien vanuit Keulen) ⁸⁾.

Interessant lijkt mij in dit verband de vermelding van de te volgen procedure, die met een belening of verheffing gepaard ging. Het leenhof werd voorgezeten door de „heer in persoon” of door zijn plaatsvervanger, geassisteerd door twee of meer „leenmannen” en een griffier, die de zorg had voor de administratie en het archief⁹⁾. De vazal die beleend werd, verscheen blootshoofd, zonder wapenen en zonder sporen in de zaal, knielde voor de heer of diens plaatsvervanger neer, legde zijn handen in die van de voorzitter en kustte hem op zijn rechter wang; daarna beloofde hij onder eed „hulde, trouw en dienstbaarheid” en riep daarbij God en zijn Heiligen aan¹⁰⁾. Ten overvloede zij vermeld, dat vanzelfsprekend na deze ceremonie het beleningsgeld werd betaald. Ook bij teruggave van een leengoed of een gedeelte daarvan verscheen de vazal voor de heer. Nu echter werd een van te voren klaar gelegde strohalm genomen, die na gebroken te zijn, weggeslingerd werd, waardoor de vazal te kennen gaf, dat hij afstand gedaan had¹¹⁾.

Zoals gezegd, had de griffier de zorg voor de administratie en het archief van het leenhof, hetgeen voor de geschiedschrijving van uitzonderlijk belang is. Het zijn juist deze dokumenten, die ons een inzicht geven, vooral wat betreft de verheffingen van een bepaald leengoed. Zo kon hieruit de navolgende *lijst van leenverheffingen van het huis Rodenbroich te Heerlerheide* worden samengesteld¹²⁾ :

- 1383 juli 4 : *Simon Huen van Rodenbroick* (oorkonde);
 1420 : *Johan van Goedenroede* is „man van het huys Rodenbroich mit allen sinen zubehoir”;

Reconstructie van het Leyenhoes = Roebroek te Heerlerheide; afgebroken in 1918.

- 1433 : *Symon Hune van Roedenbruich* (× N. van der Horst uit Echt), volgens oorkonde van 31 december 1433, waarvan hij zelf de vervaardiger is;
- 1434 : *Johan en Karijs van Roedenbruick*, broers van Symon, volgens oorkonde van 31 december 1433;
Karys huwt met Jutta Chorus;
- 1518 : verheffing van het goed door *Lens van den Nesschen*, de schoonzoon van Rodenbroeck, als momboir van zijn echtgenote Mettelen van Rodenbroich;
Mettel van Rodenbroeck kon dit als oudste dochter „widderrufen” als zij wil verheffen „mit ein man”;
- 1523 aug. 11 : verheffing van een deel van het leen Rodenbroeck door *Mettel van Rodenbroeck* „nae sterfenisse op Rodenbroeck”;
- 1523 aug. 11 : *Gelys van Rodenbroeck* doet de verheffing van huis, hof en aanhorigheden van Robroeck. Hij werd dus de nieuwe leendrager;
Gelys huwt in 1526 met Sophia Krekelmans van Sittard; in 1527 wordt hij tiendenaar aldaar;
- 1523 op dinsdag
na St. Vith : *Jan Oelislegers van Raer* verheft zijn aandeel in het leen Roderbroeck als voogd van zijn vrouw;
- 1561 okt. 7 : Gillys van Rodenbroich ontvangt huis, hof en aanhorigheden van Rodenbroich, na de dood van zijn vader, óók Gillys genaamd, voor hem zelf en ook voor Peter Bruggen, gehuwd met zijn zuster Lirken van Rodenbroeck.
Gillys trouwt met Cornelia Hoefnagels van het Hoefnagelsleen te Schaesberg;
- 1649 juni 22 : Jan Meyers verheft het goed namens *Woulter Wouters*, die dan nog minderjarig is;
- 1655 okt. 25 : verheffing van Rodenbroeck door *Peter Heutz* × *Wilhelmina Moenen*;
- 1657 aug. 17 : verheffing door *Wolter Heutz* × *Cornelia Vijgen* („verkommen in vremen landen”);
- 1693 juli 9 : verheffing van Rodenbroeck door *Jean Baptist de Valzoglio*;
- 1720 mrt. 20 : het goed Roebroeck wordt verheven door *Johan Stassen* × *Johanna Meulenberg*;

1768 : verheffing van Roebroeck door *Anton Hoene* × *Jenne Catharine de Hesselle*, „nae dood van Johan Stassen”.

Deze lijst van leendragers kan geen enkele aanspraak op volledigheid maken, aangezien vele akten en registers van de Keur Keulse Mankamer van Heerlen helaas verloren zijn gegaan. Met de komst van de franse legers in deze streek in 1793 werd het middeleeuws leenstelsel opgeheven, waardoor ook een einde kwam aan de werkzaamheden van de Kamer.

Enige losse aantekeningen, in chroniekvorm, m.b.t. de oudste Roebroecks.

1. Gielys van der Rodenborch vocht in de slag van Baesweiler van 22 augustus 1371 in de 51e rotte onder aanvoering van „des borchgrevan van Lymborch”, waarvoor hij van Brabant een vergoeding kreeg ¹³).
2. Door de oorkonde van 4 juli 1383 kunnen we aannemen dat *Symon Hühne* van Rodenbroeck op het leen Roebroeck woonde. Hij was tevens leenman van Brabant vanwege het leen „Ter Hoeven” ¹⁴).
3. Gillijs van Rodenbroich verheft in het jaar 1386 het leen Caldenborn of Klein Caumer onder Heerlen. Hij was waarschijnlijk gehuwd met een dochter van Caldenborn ¹⁵).
4. In het jaar 1401 ontvangt Johan Hühne van Rodenbroich de hof Wolfsbroeck (bij der Worm) voor het leenhof van de aartsbisschop van Keulen ¹⁶).
5. In het jaar 1402 is „ausgegangen Simon Hühne van Rodenbroigh den hof van Wolfsbroich” en Peter van Cortenbach ontvangt deze. Bij deze transactie fungeren als leenmannen: „Wilhelm auf die Wegenscheid ende Simon Hühne van Rodenbroich als mannen mijns genedighe Herren von Cöllen” ¹⁷).
6. De Huen van Rodenbruch heeft ruzie met de „sergeant de Monsieur” = de hertog van Brabant en wordt veroordeeld tot 6 marks (goud) met een waarde van XXXIII sols en III deniers, „... de Johan Hune... et 6 florins de Rhin, qui valent au pays VI £ V bd. amendes de Heerlen 1408 à mars 1409” ¹⁸).
7. „Ich Kerijs van Raedenbroeck kenne ende gestoene dat ich seker erffguede hain inden lande van Valkenborch en myr bleven synt van mynen alderen, den God benade, met namen eynen hoeff genant *tzo den heyden*, gelegen inde banck van Herloe, willich hoeff des jairs wert es aen acker lande XXXVI boenre ende aen weyden ind broecken ende bemden ende busschen VIII boenre ende dies selve guede voerss. synt leenguede mijns alreghenedigsten lieffen heeren ertzhertzogen van Oestryck van Bourgongnien van Brabant etc. ind ich Kerys voerss. hain die selve leenguede voerss. ontfangen tzo

Familiewapen Roebroek.

- Valkenborch. In teyken der woerheyth hain ich Kerys van Rodebrock diese cedulle met mijnen siegel besiegelt" (\pm 1405) ¹⁹).
8. In het jaar 1408 „XXVI tag in Martio” treedt Simon Hune op als leenman van de Keur Keulse Mankamer van Heerlen alsmede op 28 maart van datzelfde jaar ²⁰).
 9. In een oorkonde van 25 mei 1414 komt Simon Hune van Rodenbroick voor als „knapen van waepen”. Hij zegelt deze akte met het St. Andrieskruis ²¹).

*Keress van Rodenbroch
 Kuyt zo plettest myn Bam*

Handtekening van Keress van Rodenbroch, voogd van Sittard, 1505.

10. Uit een oorkonde van 25 november 1420 blijkt, dat Simon Hune van Rodenbroich toen overleden was. In deze akte worden 2 kinderen van hem genoemd : Simon Hune en Jan. Als voogd voor deze kinderen wordt aangesteld Moes van Rompen, neef van Simon sr. Bij deze gelegenheid is een samenkomst en worden als „maege ende vrint” genoemd: heer Clas Hoen, ritter, here ten Broeck (= Hoensbroek); Johan Hune van Amstenraedt; Johan van Vleek der jonge; Gerart vanden Eichholtz; Johan van Kochem en Johan van Geitsbach, oom van deze kinderen. Aan „ritter Goswijn Beghijn van ten Hove onder Hoensbroeck” wordt gevraagd de jonge Simon Hune, die als leerling bij hem in huis vertoeft, nog te houden totdat hij meerderjarig is en zich zelf kan behelpen ²²).
11. In het jaar 1420 is Johan van Goedenraede, ook genoemd Brederade, „man van dem huys Rodenbruch mit allen sinen zubehoir. Item der selve Johan ist man vom eindeils des frijen guts” (= 20 bndr in de Coningsbeemd gelegen tussen Heerlerheide en Hoensbroek. Zou dit Jan den Huen van Rodenbroick zijn? ²³).
12. In het jaar 1433 december 31 „op St. Silvestertag” geeft Simon Hune van Rodenbroeck het leen aan zijn broers Johan en Keris. Simon huwt met N. van der Horst uit Echt en gaat zich aldaar vestigen. Hij ontvangt van een zekere Rutzichhoven een deel van het huis Ter Horst ²⁴).
13. Keris van Rodenbroeck van Sinnich, Hombourg of omstreken leent op St. Jansdag (24 juni) 1459 van Johan van Astenet 110 zware „rhijsche” gulden. Zijn goede vrienden Werner van Gronsveld, ridder, Arnold van Tzevel en Schyllynt van Doenrade blijven borg voor hem. Wanneer hij niet tijdig terugbetaald zal voor rekening van Keris een knecht met paard geplaatst worden in het wijnhuis in Limburg = Limbourg s. Vesdre ²⁵).

Handtekening van Gelys van Rodenbrock, burger van Sittard, 1529.

14. In het jaar 1498 doet Gillis van Rodenbroicke een gift aan het St. Anna Altaar in de St. Pancratiuskerk te Heerlen. Hij zegelt deze akte met het Andrieskruis. Hij is overleden vóór 1518 ²⁶).
15. In een oorkonde van het jaar 1499 treffen we dezelfde Gillis aan als leenman van de Keur Keulse Mankamer te Heerlen. Ook deze akte wordt door hem met het Andrieskruis gezegeld ²⁷).
16. In 1589 huwt een Gillis van Rodenbroich met Margaretha van Moriamé ²⁸).

Handtekening van Gelis van Roderbroech

Handtekening van Gelis van Roderbroech, 1587.

17. Gillis van Rhobroich heeft in 1612 als leenman zitting in de Keur Keulse Mankamer van Heerlen ²⁹).
18. Gillis van Rodenbroeck „den ehrenfesten” wonende in 1612 op het huis Rodenbroeck, huwt met Catharina Jacobs ³⁰).
19. In het jaar 1632 is „Gillis van Rhobroich den ehrenfesten aufhelder und lehentrager van den hoff Roibroick”. Hij overleed vóór 1649 en was gehuwd met Catharina Jacobs ³¹).
20. Cornelia van Rhobroick huwt met Peter Wouters vóór 1639 ³²).
21. Wouter Heutz, zoon van Peter Heutz en Wilhelma Moenen huwt op 22 juni 1649 met Cornelia Vijgen.
Als leendrager is hij in het jaar 1654 in Frankrijk; hij is in 1655 overleden, vermoedelijk gesneuveld ³³).
22. Op 27 maart 1654 wordt het leen Roebroeck door Cornelia van Rodenbroich verkocht aan Peter Heutz gehuwd met Wilhelma Moenen ³⁴).
23. Op datum van 17 augustus 1657 vinden we de aantekening: Wolter Heutz × Cornelia Vijgen „is verkommen in vremde landen” ³⁵).
24. Het stuk land „genannt den Schuttencamp” gelegen tussen het erf aan beide zijden van Wolter Heutz op Roebroeck was belast aan de schutterij van Heerlen „jaerlix met seis gulden vijff stuyver”, (anno 1668) ³⁶).
25. Het huis Roebroeck was in het bezit van een „eigen” begraafplaats op het kerkhof te Heerlen ³⁷).

L. van Hommerich

Noten:

N.B. De tekst van dit artikel is samengesteld mede dank zij de deskundige assistentie van de heer N. Eussen, Gemeente-archief Heerlen.

- 1) P. PETERS : Wandelingen in en om Heerlen; Heerlen (1921), 97.

- D. SASSEN : De genealogie van het geslacht Roebroek;
in: Publications . . . dans le Limbourg, dl. LXX;
Maastricht 1934, 31-88.
- J. M. v.d. VENNE : Het wapen der familie (van) Rodenbroich, Roebroek;
in: de Maasgouw 1938, 7-8.
- J. M. v.d. VENNE : De naamsafleiding van Huyn (Huen, Huinen, Hoen
enz.);
in: de Maasgouw 1939, 5-6.
- J. M. v.d. VENNE : Lijst van medecombattanten uit het limburgse in de
slag van Baesweiler, 1371;
in: de Maasgouw 1940, 29 voetnota 11.
- J. M. v.d. VENNE : Het wapen Hune van Rodenbroeck (thans Roebroek);
in: de Maasgouw 1953, 55-58.
- H. A. BEAUJEAN : Bruinkooldelving te Heerlerheide.
I. Rond het Leyenhoës;
in: Land van Herle 1955, 65-70.
- JO HORST : De Heeriense familie Roebroek, afstammend van een oud
adellijk geslacht.
in: Land van Herle 1954, 13, 52 83, 108;
1955, 9, 46, 64;
1957, 63, 80, 112;
1958, 15;
1959, 63, 81, 126.
- 2) L. de CRASSIER : Dictionaire historique du Limbourg Neerlandais,
de la période féodale à nos jours;
in: Publications . . . dans le Limbourg, dl. LXVIII;
Maastricht 1932, 177.
- L. van HOMMERICH : Over kastelen in het historisch Heerlener Land;
in: Jubileumboek Land van Herle 1950—1960;
Heerlen 1961, 23-33; met kaartje betr. de
leenrechtelijke toestand anno 1381.
- 3) J. M. v.d. VENNE : Inventaris van het archief der Keur Keulse Man-
kamer te Heerlen;
Maastricht 1928, inleiding.
- 4) Voor nadere bijzonderheden over het Manhuis zie :
- W. LINDELAUF : Het Manhuis te Heerlen;
in: Land van Herle 1956, 101-108.
- 5) P. PETERS : Kastelen en leengoederen in Heerlen;
in: Mijnennummer 1933, 46.
- JO HORST : Het huis „de Kroon”;
in: Land van Herle 1951, 60, 81, 98, 126.
- 6) J. HABETS : De leenen van Valkenburg;
in: Publications . . . dans le Limbourg, dl. XXI;
Maastricht 1884, 153-460.

- 7) Over het ontstaan en de vestiging van de Mankamer te Heerlen lopen de meningen nogal uiteen:

A. HEUSCH jr. : Nachrichten über das Gut Ober-Frohnrath;
in: Zeitschrift Aachener Geschichtsvereins, dl. 7;
Aachen 1885, 296.

Chr. QUIX : Schloss und Kapelle Bernsberg;
Aachen-Leipzig 1831, 104 nr 19.

J. HABETS : o.c., 488.

P. PETERS : Wandelingen in en om Heerlen;
Heerlen (1921), 26.

J. M. v.d. VENNE : Inventaris van het archief der Keur Keulse Man-
kamer te Heerlen;
Maastricht 1928, inleiding.

W. LINDELAUF : o.c., 102-103.

- 8) W. LINDELAUF : o.c., 102.

Een opsomming van de Keulse leengoederen in het historisch Heerleener land alsmede een kaart hiervan, zie:

L. van HOMMERICH : Over kastelen in het historisch Heerleener land;
in: Jubileumboek Land van Herle 1950—1960;
Heerlen 1961, 24-25; met uitslaande kaart
tussen deze bladzijden in.

- 9) W. LINDELAUF : o.c., 102.

- 10) J. HABETS : o.c., 198-199.

„Eydt van eenen Leenman:

Ich geloeve ende sweere by mijnen eydt aen haere Churvorstelyke door-
luchticheyt van Cuellen, als Leenhere deser Mancaemer, van nu aff trouw
en holt te sullen syn het leen, soo ich nu ontfange altois te sullen trachten
te verdedigen te vermeederen ende niet te verminderen, noch oick te ver-
coopen, te versetten ofte beswaeren buyten kennysse vanden heer stadthouder
het recht ende gerechtigheyt deser Mancaemer altois te helpen defenderen
oich soo wanneer van wegen deser Mancaemer beschreven wierden te ver-
schiene ende voirders over all my te sullen gedraegen als eenen trouwen
leenman behoirt te doen.

Soo help my Gott ende syn heyligh Evangelium.”

(Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen, Relieven 1710—1788; RAL
Maastricht).

- 11) J. Habets : o.c., 199.

12) Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen, R.A.L. Maastricht.

- 13) J. M. v.d. VENNE : Lijst van medecombattanten uit het limburgse in de
slag van Baesweiler, 1371;
in: de Maasgouw 1940, 28.

- 14) D. SASSEN : o.c., 44-46.

- 15) D. SASSEN : o.c., 51.
- 16) Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen, nr 958, Relief de Fiefs 1401—1428; R.A.L. Maastricht.
- 17) idem, M.K. nr I, Hofrath; Staatsarchiv Düsseldorf.
- 18) Brab. Rekenkamer 2438: Fauquemont 1403—1404, 173; A.R.A. Brussel.
- 19) Brab. Rekenkamer 571, fol. 11 v°; A.R.A. Brussel.
- 20) Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen, nr 958, Relief de Fiefs 1401—1428; R.A.L. Maastricht.
- 21) J. M. v.d. VENNE : Het wapen Hune van Rodenbroeck (thans Roebroeck); in: de Maasgouw 1953, 55-58.
- 22) J. M. v.d. VENNE : o.c., 55-58.
- 23) Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen, M.K.K., Lehen 2; Staatsarchiv Düsseldorf.
- 24) D. SASSEN : o.c., 46-47.
- 25) Chr. QUIX : Schloss und ehemalige Herrschaft Rimburg, die Besitzer derselben, vorzüglich die Grafen und Freiherren von Gronsfeld, nebst den umliegenden Dörfern. Mit 49 Urkunden; Aachen 1835, 213 akte 34.
- 26) Archief Keur Keulse Mankamer; R.A.L. Maastricht.
- 27) Archief Prins de Lingne, kasteel Beloeil (Henegouwen): oorkonden.
- 28) Kerkelijke registers St. Pancratiuskerk Heerlen, huwelijken 1589—1618; G.A. Heerlen.
- 29) Archief Keurkeulse Mankamer Heerlen, Reliefregister 1632—1755, fol. 119; R.A.L. Maastricht.
- 30) Kerkelijke registers St. Pancratiuskerk Heerlen, huwelijken 1589—1618; G.A. Heerlen.
- 31) Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen, Reliefregister 1632—1755; R.A.L. Maastricht.
- 32) Kerkelijke registers St. Pancratiuskerk Heerlen; G.A. Heerlen.
- 33) Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen; R.A.L. Maastricht.
Civiele Gedingen Heerlen 1629—1649; G.A. Heerlen.
- 34) Archief Keur Keulse Mankamer, gichtregister 1644—1656; R.A.L. Maastricht.
- 35) Civiele rolle Heerlen 1646—1663; G.A. Heerlen.
- 36) Archief Keur Keulse Mankamer Heerlen, Manboek 1668; R.A.L. Maastricht.
- 37) Register testamenten berustend in het archief van de St. Pancratiuskerk, Heerlen.

Een Joodse aanslag

op het huis

van een Gereformeerde schoolmeester

te Voerendaal

Met de stichting van „Gereformeerde Gemeijnten” ging die van Protestantse scholen hand in hand. Van de aanvang af overtrof het aantal schoolmeesters en voorlezers dat der predikanten. Zo onderhield de gemeente Heerlen in elk geval vier scholen, een in Heerlen zelf, een in Voerendaal, een in Nieuwenhagen en een in Heerlerheide (Ter Weijden). Van de schoolmeesters (tegelijk voorlezers) van Heerlen kan op grond van archiefstukken een volledige lijst worden samengesteld. Die van Voerendaal is eveneens vrij volledig, maar van Nieuwenhagen en Ter Weijden zijn slechts enkele namen bekend.

Bij de opzet van dit stuk gaat het over Gerard of Gerrit van Braampt, voorlezer en schoolmeester van Voerendaal. Dat „voorlezer” hoort er zeer beslist bij, want ook te Voerendaal had de schoolmeester een direct kerkelijke functie. Ook in deze plaats was er blijkbaar een Simultaan-kerk, die administratief viel onder de Gereformeerde gemeente van Heerlen. In een „boeck van de armereeckeningen” nog in het kerkerads-archief aanwezig, vond ik verschillende inkomstenposten vanwege begrafenissen in de kerk te Voerendaal, meestal f 5.— per begrafenis; zo in 1757 vrouw Goffin; in 1759 de vrouw van de gewezen schout Sterk van Wylre en Michiel Mees; in 1775 de vrouw van Jacobus Janssen en in 1780 een zekere Schoonbroot.

Evenals te Heerlen zal ook te Voerendaal aan de schoolmeester het luiden der klokken zijn opgedragen, zowel bij eventuele kerkdiensten als bij begrafenissen. Voor het laatste wordt te Heerlen 1 schelling vergoed als het een begrafenis op het kerkhof betreft, twee schellingen voor een begrafenis in de kerk. „Begeerden adelijcke ofte andere persoonen eenige daegen over haere doden geluijt te hebben, sall de koster van ellijcken dag een vods roggen genieten met conditie dat hij alsdan op sijn kosten het luijden versorge”, (er waren n.l. meer mannen voor nodig).

Hoe frequent er te Voerendaal gepreekt werd is me niet duidelijk geworden. Wel blijkt uit de kerkelijke registers dat er huwelijken werden ingezegend en doopsbedieningen plaats vonden.

Onbekend is wanneer Gerard Braampt te Voerendaal in functie trad. 27 juli 1698 trouwde zijn dochter Clara in de kerk te Voerendaal met Degenhart Bartel Deiter van Muhlheim a.d. Rijn. Dan is hij er dus, maar zijn voorganger was er in elk geval nog in 1690 en waarschijnlijk later. Hij zal op wat meer gevorderde leeftijd gekomen zijn. Uit de acta consistirii blijkt, dat hij 1 jan. 1700 diaken werd, en later verschillende keren ouderling tot hij dec. 1720 aftrad. De kerkeradsacta laten geen

ogenblik vermoeden welk een dramatisch einde zijn leven nam. Wel, dat hij in 1721 reeds of in 1722 een jonger en minder rustig opvolger kreeg, die in 1722 protest aantekende met anderen tegen kerkeraad-verkiezingen. Het ging daarbij tegen de persoon van Isaac Willem Hoffman die „voor lange jaeren noch in de oorlog zijnde om een cruïjnscheeringe aen sijn eigen broeder gedaen van den Magistraet van Aken in de boete geslagen en gewaarschout was eenige jaren uit die stad te blijven”. De kerkeraad merkt hierbij op dat dit „van die van de Roomsche religie seer hoog getrocken wordt, doch soo swaer van onze Gereformeerden niet gepondereert wordt”. Wel pondereert de kerkeraad zwaar, dat Balthasar Emonds die pas in de gemeente kwam kijken op deze manier zich tegenover de kerkeraad plaatste. Hij behoorde zijn school waar te nemen. Ook had hij „met een peert dronken door Heerle gejaagt, lasteringen sprekend tegen Hofman”.

Maar om op de rustiger Gerard Braampt terug te komen, van diens vertrek of dood staat in kerkelijke stukken niets vermeld, wat toch wel als een grof verzuim moet worden aangenomen tegen een onbesproken ambtsdrager der gemeente en diens gezin.

De Sententien van den Rade van Brabant lichten ons in over zijn ontstellend einde. In de nacht van 27 op 28 maart 1721 is er een inbraak gepleegd „ten huijze van den voorlezer der Gereformeerde Kercke tot Voerendael”. Daarbij zijn Gerard van Braampt, diens vrouw en zijn dochter deerlijk mishandeld en is hij „oock eenigen tijt daernae aen sijn wonden en become contusien gestorven”. Hun bezit — genoemd worden : goederen, gelden, meubelen en effecten — werd grotendeels geroofd. Waarschijnlijk heeft het wel even geduurd voor men de daders te pakken had. Immers uitwijken was tengevolge van de vele grenzen van staatjes en heerlijkheden niet zo moeilijk. Eerst 27 april 1723 (2 jaar na dato) werd tegen de bedrivers door de Hoofdbank van Heerle vonnis geveld, althans tegen dat deel van hen, dat men in handen heeft kunnen krijgen. Hoe dit vonnis is uitgevallen is mij niet bekend. In elk geval is er hoger beroep aangetekend, hetzij door Mr. Balthasar Collaert, Luit-Drossaard v.d. Lande van Valkenburgh, hetzij door de gevonnisten. Deze zitten gevangen op de „Voorpoorte” te 's-Gravenhage. Op 24 jan. 1724 (bijna 3 jaar na dato) komt hun zaak daar voor de Raad van Brabant. Men is er spoedig mee klaar. De confessie (bekentenis) afgelegd „buijten pijn ende banden van ijser”, ligt voor. En zo worden Pasman Hirts, Joode en Helena Maus, Jodinne „gecondemneert gebraght te werden ter plaetse daermen gewoon is criminele justitie te doen, omme aldaer met de coorde te werden gestraft datter de doot naer volght”. Verder worden ze veroordeeld in de kosten van de justitie en hun goederen geconfiskeerd ten behoeve van de Hooge Overigheijt. „Ende sal dese sententie nae voorgaende clocke slagh mede werden gepubliceert ende geaffigeert, soo tot Heerle als Voerendael”. Het vonnis werd een dag later voltrokken.

Een derde beklaagde ontving een milder vonnis, waarschijnlijk omdat haar alleen heling ten laste gelegd kon worden. Hester Andriesse, jodinne moest „met de strop om den hals wel strengelijck geeeselt ende gebrand-

merckt werden" en kreeg verder opgelegd „een confinement (opsluiting) van drie en dertigh jaeren, omme aldaer met haere handen de cost te winnen" en wordt „de voorszegde tijt overstreecken sijnde" gebannen uit het hertogdom Brabant en de landen van Overmaze „Op poene dat sij daer in komende met de koorde sal werden gestraft datter de doot nae volghet". Ook hier vindt verbeurdverklaring plaats. De vraag is van wat?

Roofovervallen door georganiseerde Joodse benden komen vooral in de eerste helft der 18e eeuw meer voor. Ze mogen geen aanleiding geven tot de veronderstelling van een speciale neiging tot criminaliteit bij deze bevolkingsgroep. Wat de Joden in de Middeleeuwen verweten wordt berust voor het ergste deel op hetzelfde bijgeloof, dat tot heksenprocessen leidde. Ook Luther was hiervan nog niet vrij. Voor een ander deel betrof het woekerpractijken. Die waren er zeker, waar geldhandel een van de weinige activiteiten was waarmee de buiten de gilden gesloten Joden hun levensonderhoud konden zoeken. Het kerkelijk renteverbod maakte dat ze aanvankelijk op dit terrein niet zoveel concurrentie hadden. Dat werd weldra anders. Luther beschuldigde Joden en Christenen gelijkelijk van woeker. Hij beweert, dat men er in Leipzig niet tegenop zag 40% rente te berekenen. Dat is wel heel erg veel, maar men vergete daarbij niet, dat in die woelige tijden uitgeleende kapitalen niet zo heel erg veilig waren en er dus wel reden was de hoofdsom althans in de vorm van rente wat vlug binnen te krijgen. Het percentage dat Luther geoorloofd acht, 6—8%, was met het oog op een te groot risico beslist te laag. Waar de grens lag van de woeker was niet zo gemakkelijk te bepalen. Dat men die erg opschroefde is in elk geval wel duidelijk en ze deden dat, Joden en Christenen, in een wonderlijke oeconomische gelijkgezindheid.

Datzelfde kan men constateren bij de roversbenden. Ze werden geboren uit de sociale nood, die het gevolg was van de zich steeds maar repeterende grotere of kleinere oorlogen. Steden en dorpen werden herhaaldelijk geplunderd, bevolkingsdelen verdreven en tot de diepste armoede en een zwerfend leven veroordeeld. Deserteurs trokken plunderend rond en sloten zich dikwijls (b.v. in Brabant) bij roversbenden aan. De benden der Bokkenrijders mogen bijzonder goed en sterk georganiseerd geweest zijn, zij waren niet de enige.

Onder al deze benden, gedeeltelijk uit sociale nood geboren, waren er inderdaad ook Joden. En zij, de verdrevenen uit de Oekraïne en Polen, hadden zeker geen zwakkere drijfveren dan de andere. Uit onze gewesten werden ze zoveel mogelijk geweerd zonder dat men daar bepaald antisemitistische gevoelens achter moet zoeken. Dan zou men immers ook de Joodse kerkeraad van Kampen van antisemitisme moeten beschuldigen. Want deze kerkeraad richtte zich in de 18e eeuw tot het stadsbestuur met het verzoek geen andere Joden tot de handel toe te laten dan die in Nederland geboren waren. Men was eenvoudig bang voor de concurrentie, zowel Joodse als andere Nederlanders. Oeconomie is tot-nogtoe geen christelijke noch een menselijke zaak. Daar zal onze regering het in de jaren 1933—40 ongetwijfeld mee eens geweest zijn.

Ondertussen moesten de uit Oost-Europa verdreven Joden leven en wat hen niet gegeven werd begonnen ze te nemen met een gewelddadigheid, die zeker niet kenmerkend is voor het gelovige Jodendom. En toch waren het gelovige Joden, losgeslagen van veel, maar zeker niet van hun vrome levensgewoonten, die destijds tot deze dingen kwamen. Dit blijkt o.m. uit een uitvoerige beschrijving van zulk een roversbende die in het Kleefse (Calcar) haar zetel had en van daaruit overvallen pleegde in het Gelderse (Dra. R. G. Mansfeld : Een Joodse roversbende in Gelderland en Overijssel, in de eerste helft van de 18e eeuw; Bijdragen en mededelingen Deel LX van Gelre, Vereniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht. Arnhem 1961). Hoe goed zo'n bende georganiseerd was blijkt wel uit de melding van rangen : men had een generaal (Selich) en een kapitein (Mozes Dikkop). Of de bende die in Voerendaal opereerde ook zo georganiseerd was en haar overvallen pleegde vanuit Duits gebied, is mij niet bekend.

Zwolle.

H. Boiten,
em. herv. pred.

Comité Romeinse thermen

In tegenstelling tot vele andere, doet een krantenbericht dat dezer dagen in onze regionale pers verscheen, de burger goed. De rijksgoedkeuring op de bouw van Heerlen's cultuurcentrum aan de Coriovallum- en Kruisstraat, met als hoofddoel het blootleggen van de Romeinse thermen, laat geen Heerleenaar onberoerd. Historici met wereldnaam zijn overtuigd van de zeldzame waarde van deze thermen voor onze noordelijke landen. Heerlen zal onbetwist een nog belangrijker plaats gaan innemen in de rij van steden met een rijk Romeins verleden. De toekomst zal nog meer bewijzen hoe belangrijk Coriovallum was als pleisterplaats aan een kruispunt van noord-zuid en oost-west verbindingen van het Romeinse wegenet.

Het heeft lang geduurd eer de Heerleenaar ging beseffen hoe rijk, vooral aan Romeinse historie, zijn stad wel is.

Eindelijk zal daar dan straks, midden in het moderne, bedrijvige hart van Heerlen het overtuigende bewijs hiervan, voor iedereen *tastbare* werkelijkheid worden. Is het wonder dat de rechtgeaarde Heerleenaar dit bericht met vreugde begroet?

In voorbereiding was al een comité uit de burgerij, dat het gemeentebestuur terzijde wilde staan om de verkrijging van de rijksgoedkeuring op dit cultureel project zo mogelijk te bespoedigen.

De toezegging van de goedkeuring is inmiddels een feit. Wel een bewijs voor de ernst, waarmee het gemeentebestuur deze zaak heeft aangepakt en voorgesteld. Ieder die weet heeft van al de prioriteiten, die er lagen in Heerlen's na-oorlogse structuur van woning-, scholen-, sportaccomodaties- en commerciële-bouw en van de schier eindeloze kringloop rond officiële instanties van een dergelijk project, mag toch meer dan tevreden zijn over het tijdstip van de uiteindelijke gunstige beslissing.

Er is plaats voor een oprecht woord van dank aan alle overheidsinstanties, die dit mogelijk maakten.

Hartverwarmend voor allen, die belangstelling hebben in Heerlen's historie, is ook het feit, dat er mensen waren, die spontaan mee wilden helpen dit doel te bereiken. De overheid mag dit zeker als een felicitatie beschouwen maar meer nog als een garantie voor daadwerkelijke belangstelling in de toekomst...

maart 1966.

jan huntjens,
Hoofd informatiebureau V.V.V.-Heerlen

EEN ROMEINS BRONZEN LAMPJE IN HET GEMEENTEMUSEUM te Heerlen ¹⁾

Heerlen, het antieke Coriovalium of Coriovallum ²⁾, is rijk aan vondsten uit de Romeinse tijd. Veel hiervan is te zien in het Gemeentemuseum, dat in afwachting van de bouw van het „Thermenmuseum” nu nog provisorisch, maar overzichtelijk is ingericht. In 1962 is deze collectie verrijkt met een bronzen lampje, dat door het museum werd aangekocht van een particulier, die het op zijn beurt gekocht had van een antiquair uit Aken. Het zou gevonden zijn aan de weg van Heerlen naar Aken, doch nauwkeurige vondstomstandigheden zijn niet bekend.

Het lampje valt op door een kwaliteit, die we zelden bij vondsten uit Nederlandse bodem aantreffen. Het is tweetuitig (bilychnis) en staat op een ronde voet. De tuiten zijn rijk versierd. De zijkanalen hebben de vorm van voluten; de vlakke bovenzijden zijn versierd met een palmet en een kelk; over de onderzijden lopen sierlijke, langgerekte dubbele palmetten, die de openingen omsluiten. Tussen de tuiten, op de buik, is nogmaals een palmet aangebracht. Het handvat vormt in de compositie van de lamp het tegenwicht voor de tuiten. Het bestaat uit een oor met onderaan twee steunen en aan de bovenzijde twee voluten, waaruit zich een palmet ontvouwt. Waar de twee steunen op de buik van de lamp uitlopen, gaan zij over in een lange rank met gestyleerde kelken en knoppen.

Aantrekkelijker nog dan al deze ornamenten is het deksel. Een gevleugelde Eros is als een kleine Herakles gewikkeld in een hevige worsteling. Zijn Nemeïsche leeuw is een gans! Ongetwijfeld kan dit tafereeltje in verband gebracht worden met de reeks van sculpturen van een jongetje met een gans ³⁾, waaraan gewoonlijk de naam van de Hellenistische beeldhouwer Boëthos ⁴⁾ verbonden wordt (cf. Plinius Nat. Hist. XXXIV, 84) ⁵⁾. De Hellenistische dichter Herondas (3e eeuw v. Chr.) beschrijft in zijn 4e mimiambes (v. 30 sq.), hoe twee vrouwen zich over de natuurgetrouwe uitbeelding van een dergelijk beeldhouwwerk verwonderen ⁶⁾. Het was een verrassing in het Museo Nazionale in Napels een bronzen lampje te ontdekken, dat op het eerste gezicht sprekend lijkt op het Heerlense! ⁷⁾. Bij nadere beschouwing blijkt, dat de uitvoering van de palmet op het oor en van de dekselfiguren iets fijner is en dat het profiel van de voet iets verschilt. De overeenkomst in vorm en versiering is echter opvallend. Het lampje uit Napels werd in Pompeii gevonden en is dus te dateren vóór 79 n. Chr.

Men mag aannemen, dat de twee lampjes de produkten van één en dezelfde werkplaats zijn. Misschien moesten zij zelfs een paar vormen! Het zal altijd wel onbekend blijven, wanneer hun wegen zich gescheiden hebben. In de Oudheid? Of soms in moderne tijd?!

Groningen.

J. H. F. Bloemers

Bronzen lampje.
H. 6.8—13.2 cm ; L. 21.8 cm.
Heerlen, Gemeentemuseum.

Foto Gemeentemuseum, Heerlen

Bronzen lampje uit Pompeii.
Napels, Museo Nazionale

Fotografia della Soprintendenza alle
Antichità della Campania-Napoli.

- 1) Ditzelfde artikel, doch zonder noten, is gepubliceerd in „Hermeneus, maandblad voor de antieke cultuur”, in de rubriek „Antieke Kunst in Nederlandse musea”.
- 2) Voor de lezing „Coriovallum” :
J. E. Bogaers : Romeins Nederland (Honderd eeuwen Nederland 1959), 157;
B. H. Stolte : De oudste naam van Heerlen, De Maasgouw 76 (1957), 67-70;
 Voor de lezing „Coriovallum” :
P. L. M. Tummers : Romaans in Limburgse aardrijkskundige namen (1962), 14-18.
- 3) *R. Herzog* : Das Kind mit der Fuchsgans, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes 6 (1903), 224-236.
S. Reinach : L'Enfant à l'oie, Revue de l'Université de Bruxelles 6 (1900—1901), 241-250.
- 4) Voor een discussie, wie Boëthos was en wanneer hij leefde en werkte:
L. Laurenzi in de Enciclopedia dell'Arte Antica s.v. Boëthos (1959).
- 5) *Plinius Nat. Hist.* XXXIV, 84 :
 „Boëthi, quamquam argento melioris, infans amplexando anserem strangulat.”
 „Boëthus did a Child Strangling a Goose by hugging it, although he is better in silver.”
 (Tekst en vertaling H. Ranckman, ed. Loeb).
- 6) *Heronidas IV*, 30-34 :

“ πρὸς Μοιρέων,
 τὴν χηναλώπεν' ὡς τὸ παιδίον πνίγει·
 πρὸ τῶν ποδῶν γοῦν εἶ τι μὴ λίθος τοῦργον
 ἔρεϊς, λαλήσει· μᾶ, χρόνῳ κοτ' ὠνθρωποι
 κῆς τοὺς λίθους ἔξουσι τὴν ζοὴν θεῖναι·”

„Par les Parques, l'enfant, comme il étouffe l'oie! Sans la pierre qu'on a devant soi, on dirait que la chose va se mettre à causer. Ah! les hommes finiront, avec le temps, par donner quelque jour la vie aux pierres.”
 (Tekst en vertaling J. Arbuthnot Nairn en L. Laloy, ed. Budé).

- 7) *A. Ruesch* : Guida illustrata del Museo Nazionale di Napoli (1911), nr. 1621 (72255).
 - A. de Franciscis* : Guida del Museo Archeologico Nazionale di Napoli (1963), p. 97 nr. 72255.
- Het lampje is verder behandeld en afgebeeld bij:
- Daremborg-Saglio* : Dictionnaire des antiquités grecques et romaines s.v. Lucerna (J. Toutain).
- J. Overbeck / A. Mau* : Pompeii in seinen Gebäuden, Altherthümer und Kunstwerken (1884), 434 en fig. 231.
- S. Reinach* : Répertoire de la statuaire grecque et romaine t. II vol. II (1898), 466 nr. 5.
- Een dergelijk groepje in brons (H. 3,5; Br. 5,2) als op het deksel van het Heerlense lampje bevindt zich in het Louvre te Parijs:
- A. de Ridder* : Les bronzes antiques du Louvre t. I (1913), 86 nr. 609.
- S. Reinach* : Répertoire de la statuaire grecque et romaine t. II vol. II (1898), 466 nr. 2.

School en Onderwijs te Nieuwenhagen in de vorige eeuw

In een acte van 5 november 1745, waarin de bisschop van Luik de stichting van een kapel te Nieuwenhagen goedkeurde, werd als een van de redenen van de aanvrager aangegeven, dat de kinderen van Nieuwenhagen die iets wilden leren noodgedwongen naar de protestantse school in Heerlen moesten gaan. In Nieuwenhagen, dat toen bestond uit 100 woningen, was nog geen school. Het zou ook nog lang duren voordat de leerplichtwet er kwam. Waarschijnlijk moet in eigen plaats de een of ander geweest zijn die onderwijs gaf in lezen, schrijven en rekenen, maar dan slechts aan een paar kinderen die voorbestemd waren later mee op de handel te gaan naar verre streken. In de zomermaanden, als vele ouders ver buiten hun dorp werk zochten en hun kinderen meenamen, waren er maar een paar kinderen in de leer. In de winter als allen weer thuis waren, nam dit iets toe.

Voor het eerst is er sprake van een onderwijzer te Nieuwenhagen bij de behandeling van de begroting van 1811. Daarop kwam een post voor van 50 francs voor huisvesting van een onderwijzer en voor vuur en licht voor het geven van les aan de behoeftige kinderen. Daarbij schilderde de pas benoemde burgemeester Kemmerling, die ook burgemeester van Heerlen was, aan de raad de noodzakelijkheid hiervan voor. Hij wees op de oud-schoolmeester Jean Bogmans die in zijn tijd bewijzen had gegeven van goede leiding en zich daardoor de achting had verworven van de inwoners. De raad gaf daarop de burgemeester machtiging om te trachten deze schoolmeester weer terug te krijgen. Hij mocht hem aanbieden een salaris van 100 francs (dit is ongeveer f 50.—). Of dit gelukt is, is niet duidelijk. En zo ja, of deze dezelfde schoolmeester is waarvan hieronder sprake is.

Nadat Nieuwenhagen in 1814 van de franse bezetting naar nederlands bestuur was overgegaan, drong op 5 december 1817 de tijdelijke jury van het middelbaar en lager onderwijs te Maastricht er bij de gemeente op aan, te zorgen voor een schoollokaal. De raad antwoordde dat er geen geld voor beschikbaar was, maar dat men wel f 25.— op de begroting van 1818 wilde zetten voor de tijdelijke schoolmeester ten behoeve van de kinderen der armen, die geen schoolgeld aan de meester konden betalen. Maar hierdoor wilde men zich niet binden voor de volgende jaren.

Dat er in 1827 toch een onderwijzer in Nieuwenhagen is valt te bewijzen uit een acte waarbij een huis werd geschonken aan de kapel om dienst te doen voor woning van de rector. Deze acte werd mede ondertekend door Johan Nicolaas Boermans, schoolonderwijzer.

Dat er toch wel een verlangen bestond naar onderwijs voor de kinderen, bewijst een schrijven van januari 1838 van enkele inwoners aan de gouverneur van de provincie Limburg te Maastricht, waarin ze erover klaagden dat er nog geen schoollokaal was. De raad moest de gouverneur

antwoorden dat dit zo was, maar zij meende zich te moeten verdedigen door erop te wijzen dat er ook geen gemeentehuis was en dat de secretarie gehouden werd in een huis dat daartoe al veertig jaren gebruikt werd zonder dat het de gemeente iets gekost heeft.

In een verslag uit 1838 aangaande de toestand van het onderwijs, staat dat er twee particuliere scholen waren, maar zonder meubels van de gemeente, en zonder provinciaal of gemeentelijk tractement. De burgemeester had wel uitgezien naar een lokaal en in 1839 kon hij de raad mededelen dat een zekere Reynders op de Graaf (Landgraaf) zijn huis te koop aanbood voor *f* 1323.— Hij meende dat dit huis geschikt zou zijn voor schoollokaal en onderwijzerswoning. De raad wilde dit huis wel kopen voor dit doel en vroeg daarvoor *f* 600.— subsidie aan bij het Rijk en voor de onderwijzer een jaarlijkse toelage van *f* 100.—.

Dat in de vorige eeuw vooral de gemeentebesturen moesten zorgen voor school en onderwijs en niet de kerk- of schoolbesturen, kwam doordat de strijd voor vrijheid van onderwijs, die eigenlijk al dateerde vanaf 1806, pas in 1848 is uitgestreden, maar alleen in die zin dat naast de gemeente ook anderen scholen mochten oprichten, maar daarbij niet konden rekenen op subsidie van het Rijk of gemeente.

Nieuwenhagen is jarenlang verstoken gebleven van 'n bekwame onderwijzer. Een goede verbetering had men gevonden door in 1841 'n gunstig contract te maken met een zekere van Genegen, die zijn studies te Rolduc had gemaakt en hier les wilde komen geven tegen een jaarlijkse vergoeding van *f* 259.87, waarvan hij zelf *f* 94.50 moet afstaan aan de burgemeester Keybets bij wie hij in de kost was. Het schoolgeld van de kinderen was dan nog voor de gemeente. De raad vroeg nu een jaarlijks tractement van de provincie en verzocht aan Gedeputeerde Staten te willen bemiddelen bij een aanvraag van rijkstractement of desnoods voor een gratificatie voor deze armoedige gemeente.

Tot nu toe moest het onderwijs gegeven worden in een kamer van een particulier huis. Maar onder burgemeester Keybets besloot de raad in 1842 een geheel nieuw schoolhuis te bouwen, een ambtswoning dus voor de onderwijzer, maar tevens voorzien van een kamer voor school, een andere voor de gemeenteraad en nog een kamer voor secretarie. Plan en bestek had men al gereed laten maken. Al het geld in de gemeentekas wilde men bijeenhouden om het daarvoor te besteden. De werkzaamheden zouden door de inwoners zelf verricht worden. We leven immers nog in de tijd van hand en spandiensten d.w.z. voor het algemeen belang moest iedereen werk verzetten, want belasting daarvoor kende men nog niet. Wie kar en paard bezat moest kalk, brikken, kolen, hout enz. halen. De anderen moesten helpen bij het inzetten van de brikken in de ovens, bij het op- en afladen van brikken, bij het uitwerpen van grond voor kelder en fundering.

Ook had men reeds een plaats gekozen, die, beweerde men, midden in het dorp lag, namelijk langs de weg van Heerlen naar Waubach op het gehucht de Heide op grond van de gemeente naast Caspar Pelzer die wethouder was. De grote bezwaren die Pelzer had tegen deze plaats maakte hij niet aan de raad bekend, maar door een bezwaarschrift aan

de gouverneur. De raad die hierop antwoord moest geven verklaarde al zijn bezwaren voor ongegrond. Pelzer zou gezegd hebben dat hij geen plaats genoeg had voor zijn karren, ploegen en kaphout, dat hij geen uitzicht meer had op de grote weg, dat de school komt te liggen vóór zijn paardestal, dat hij last zal hebben van het gewoel van de kinderen, dat de school te ver uit het centrum komt te liggen en hij verwijst naar het huis Reynders dat de raad besloten had aan te kopen. Maar de raad antwoordde dat de school kwam te liggen op de gemakkelijkste plaats voor de kinderen, terwijl de kerk op een uithoek lag, gebouwd door particulieren op het gebied van de gemeente Waubach in een nat en sompig gat. Hiermede is bedoeld de oude kerk, thans patronaat aan de Rötcherweg. De raad hoopte dat de commissaris het bezwaarschrift zou afwijzen.

Van Genegen, die in november 1841 is aangesteld als onderwijzer is voor het laatst in dienst in juni 1843. Zijn salaris van *f* 165,37 per jaar en het kostgeld van *f* 94,50 per jaar had men gehoopt te kunnen vergaren uit het schoolgeld van de kinderen. Dit zou ook mogelijk zijn geweest als er niet nog twee particuliere scholen waren geweest, en de kinderen dus over drie scholen verdeeld zaten. Op de vraag van de commissaris om advies uit te brengen over de vraag of de bestaande schoolinrichting gehandhaafd moest worden, antwoordde de raad bevestigend, maar merkte tevens op dat de twee particuliere scholen met onderwijzers zonder rang de belangen van het onderwijs tegenwerkten, temeer daar de onderwijzers niet bekwaam waren en dus ten nadele van de meerderheid van de inwoners die kooplieden waren, zowel in het groot als in het klein en die iets meer geleerd moesten hebben, in verband met hun werk. Daarom herhaalden zij nog eens de vraag om een bekwame leraar met rang en landstractement, omdat de gemeente armoedig is. Dan zou de raad ook uit de gemeentekas een beduidende som geven.

Op 20 mei 1844 drong de commissaris erop aan als onderwijzer te benoemen Johan Joseph Römken, oud 45 jaar, geboren en woonachtig te Nieuwenhagen. Maar de raad wilde hem niet aanstellen omdat hij niet voldoende bekwaamheid bezat en daarenboven te oud om zijn geheugen nog te kunnen sterken en vooral omdat de raad moeite deed om een bekwame aan te trekken. Hij bleef wel met toelating van het gemeentebestuur onderwijzer tot 1848.

Naast de mogelijkheid van het huis Reynders en het terrein naast Pelzer op de Heide, is een nieuwe mogelijkheid gekomen toen op 23 juli 1844 de eerste pastoor Klausener in een brief, in het frans geschreven, de gemeente wees op de mogelijkheid om een huis te kopen in de buurt van de kerk, aangeboden door de gezusters Zengen voor de prijs van *f* 1880.—. Bedoeld is hier de tegenwoordige pastorie Rötcherweg 7. De meerderheid van de raad wilde dit kopen, anderen zeiden dat men niet tegelijkertijd dit huis kon kopen en een nieuw schoolhuis bouwen. De raad stond erop de nieuwe school toch te bouwen naast Pelzer op de Heide. Men had hiervoor de laatste twee jaar al brikken gebakken, het plan en bestek ter goedkeuring opgestuurd aan de provinciale staten, maar tot heden

had men er geen werk van gemaakt en men wist niet meer waar dit gebleven was.

Maar de pastoor wees op 29 juni 1844 nogmaals op bedoeld huis maar nu in een brief aan de commissaris. De burgemeester wilde nu wel dit huis kopen en gebruiken voor pastorie of voor schoolhuis of voor beide doeleinden samen. Enkele raadsleden wezen dit af met erop te wijzen dat het oude pastoraatshuis, dit is het zogenaamde Köningshuis naast de kazerne Hereweg 29, groot genoeg was voor pastorie en dat er geen geld was om het andere huis te kopen. Zelfs een verbouwing ervan voor f 800.— was te duur en daarenboven lag het aan de rand van de gemeente tegen Waubach aan. Daarom ging er weer een verzoek naar de commissaris om verlof te krijgen een nieuw schoolhuis te mogen bouwen aan de Tichelpoelen naast Pelzer op de Heide waarvoor reeds tachtig duizend brikken gebakken waren en f 1800.— aan baar geld in kas aanwezig was, terwijl de nodige hand- en spandiensten vervuld zouden worden door de inwoners. In deze tijd, 1 januari 1845, woonden hier in totaal 1089 mensen aldus verdeeld : bovensniewenhagen 471, dorpstraat 318 en ondersniewenhagen 300.

Toch heeft de raad afgezien van het plan op de Heide en op 30 juni 1846 het huis aan de Rötcherweg gekocht voor de som van f 1650.—.

Er is nog bewaard gebleven een ontwerp en bestek, opgemaakt door Alois Klausener, bouwmeester te Aken, aangaande de veranderingen die nodig zouden zijn om die oude pastorie te verbouwen tot schoollokaal, secretarie en onderwijzerswoning. De totale kosten zouden niet hoger zijn dan f 441.35. Maar de raad heeft al geklaagd dat er voor de aankoop van de nieuwe pastorie en de nodige verbouwing maar zeventien honderd vijf en zeventig gulden en elf en een halve cent in kas is.

Dit plan van Klausener werd echter niet uitgevoerd. Op 1 september 1848 verhuisde de pastoor van het huis aan de Hereweg naar de Rötcherweg. Voorlopig werd in de oude pastorie een lokaal voor school ingericht totdat het nieuwe lokaal dat men nu daarnaast wilde bouwen klaar zal zijn. Men heeft daar inderdaad gebouwd het schoolhuis met woning voor de onderwijzer. Toen dit later bestemd werd voor kazerne voor de marechaussee heeft dit gebouw tot heden toe in de volksmond de naam kazerne behouden. Eind 1849 is de eerste school in Nieuwenhagen klaar en men meldde vol trots aan de commissaris dat hiermee voorzien is in een dringende behoefte van de gemeente. De raad vroeg nu ook erkenning van deze school en landstractement voor de onderwijzer. Het was toen nog niet te voorzien dat men het hiermee moest doen tot 1889. Jan Joseph Römken had eind 1848 zijn particuliere school opgegeven. Gedeputeerde staten gaven op 2 augustus 1850 aan de raad verlof om als eerste onderwijzer aan de openbare school van Nieuwenhagen aan te stellen Peter Jozef Reumkens, bezitter van de derde rang. Het aantal kinderen bedroeg op 28 januari 1869 zevenentwintig jongens en achtentwintig meisjes, samen dus vijfenvijftig, waarvan er vijftien geen schoolgeld konden betalen.

Er bestond ook nog altijd een particuliere school waarop 13 kinderen zijn die geen schoolgeld kunnen betalen. Het totale aantal is nog steeds

zo klein omdat we nog leven vóór de invoering van de leerplicht in 1900. Die bijzondere school werd gehouden door Willem Jozef Giesen, gewezen ontvanger van de registratie. Op zijn school waren meer kinderen dan op de openbare omdat men er meer leerde, namelijk Duits dat niet gegeven werd op de openbare omdat de onderwijzer geen Duits heeft geleerd.

Er is voor het eerst sprake van een tweede onderwijzer in 1875, maar deze is nog maar kwekeling en ontvangt *f* 25.— per jaar. Er waren zelden meer dan zeventig kinderen tegelijk op school. Ook gingen nog vele anderen naar scholen in de naburige gemeenten. Het hoofd van de school verdiende niet meer dan *f* 400.— per jaar en de helper *f* 25.—. Dat men geen haast had om op verzoek van de schoolopziener het salaris van het hoofd der school Reumkens te verhogen, blijkt uit het feit dat men als men in de raad aan de behandeling van dit punt is gekomen, de bespreking ervan uitstelde tot de volgende vergadering omdat het avond is geworden. Maar in de volgende vergadering werd de verhoging afgewezen en er zal ook geen hulponderwijzer meer worden aangesteld. Ook stond de raad geen vergoeding meer toe voor verwarming van het tweede lokaal. In de winter van 1877 stelde men toch weer *f* 25.— daarvoor ter beschikking. De kwekeling die Reumkens op eigen gelegenheid had aangesteld kreeg geen vergoeding van de gemeente.

Door de nieuwe schoolwet van september 1878 werd de jaarwedde in de volgende jaren verhoogd van 610.—, 640.—, 670.— tot 700.— gulden in 1883. In dit jaar is hier een onderwijzeres nodig voor het geven van nuttige handwerken aan de meisjes. Hiervoor werd aangesteld Maria Joseph Hanssen weduwe van Leonard Hanssen, naaister, tegen een vergoeding van *f* 50.— per jaar voor twee maal twee lessen per week.

Peter Joseph Reumkens vroeg ontslag per 1 januari 1887 wegens hoge leeftijd gepaard gaande met lichamelijke gebreken. Per 1 mei werd in zijn plaats benoemd Pieter Johan van de Voort, onderwijzer te Feijenoord-Rotterdam. Als tweede onderwijzer was nog aan de school verbonden Wilhelm Roncken van 1 augustus tot 1 november 1887. In zijn plaats werd benoemd Lafarre uit Heerlerbaan à *f* 400.— per jaar.

Intussen zijn de oude schoollokalen veertig jaren in gebruik, en de geneeskundig inspecteur klaagde bij de raad over de slechte toestand van school en woning. De raad die oorspronkelijk verbeteringen had willen aanbrengen, besloot nu een geheel nieuwe school te bouwen. Men had keuze uit twee terreinen, een aan de Nieuwenhagergang, thans Kerkstraat, en het andere aan Belvalderen, thans ongeveer hoek Irenestraat—Hereweg. Het schooltoezicht maakte bezwaren tegen Belvalderen omdat de school daar blootgesteld zou zijn aan regen en wind. Architect Massink van rijkswaterstaat te Maastricht kreeg opdracht plan en bestek te maken. Men koos het terrein aan de Kerkstraat waar nu de V.G.L.O.-school ligt, die trouwens niets anders is dan de school die men in 1890 daar voor lagere school had gebouwd. Het rijk gaf een subsidie van *f* 7300.—. Aannemer Gerard Beckers uit Sittard was de laagste inschrijver en bouwde de school, bestaande uit vier klassen voor *f* 18300.—. Hierdoor kon de oude school vervallen. Als de gemeente dit gebouw,

dat bestond uit het achterste gedeelte van de tegenwoordige z.g. kazerne, noch publiek noch onderhands kan verkopen, wordt de onderwijzerswoning verhuurd aan Frans Braun voor *f* 5.— per maand en de oude secretarie met stal aan Gerard Meulenberg voor *f* 2.50 per maand. Op 10 juli 1891 werd benoemd Jan Gerard van Melick en op 1 januari 1894 zijn broer Hubert uit Schaesberg. Lafarre nam ontslag op 31 januari 1893.

Bij het van kracht worden van de leerplichtwet in 1900 waren in Nieuwenhagen op school 189 kinderen uit de gehele gemeente tesamen, verdeeld over drie klassen. In de plaats van de weduwe Hanssen werd per 1 mei benoemd als onderwijzeres die tevens belast werd met het geven van nuttige handwerken mejuffrouw Victorien Vreuls, zuster van de toenmalige pastoor. De jaarwedden bedroegen toen : v.d. Voort, het hoofd, *f* 850.—; Johan Gerard van Melick *f* 600.—; Hubert van Melick *f* 550.— en mej. Vreuls *f* 600.—, alles per jaar. Het schooljaar liep van mei tot mei. Deze nieuwe school heeft nog dienst gedaan als lagere school tot 1955, maar werd daarna ingericht voor V.G.L.O. voor jongens, die er in 1966 nog in gehuisvest is. Als de school dit gebouw zal verlaten hebben, heeft het meer dan vijftienzeventig jaar gediend als school.

H. Meens, pastoor

B r o n n e n :

Archief van de kerk van Nieuwenhagen.
Archief van de gemeente Nieuwenhagen.
Kadaster van de gemeente Nieuwenhagen.

HISTORISCHE CHRONIEK

BEZOEKEN :

1. Minister-president mr J. Cals en prof. dr ir I. A. Diepenhorst, minister van onderwijs en wetenschappen, voerden tijdens 'n partij-bijeenkomst van de K.V.P. - A.R. op 19 maart j.l. te Heerlen het woord. Na afloop bezochten zij, vergezeld van drs F. Gijzels, burgemeester van Heerlen en ir C. Raedts, eerste-kamerlid, het gemeentelijk oudheidkundig museum, alwaar zij door drs L. van Hommerich, gemeentearchivaris-conservator, werden rondgeleid. Vooral de maquette van de romeinse thermen stond bij de bewindslieden in het teken van de belangstelling tegen de achtergrond van de hiermee verbandhoudende conserveringsplannen alsmede de nieuwbouw van het museum.
2. Op zondag 20 maart 1966 vond er te Heerlen een wetenschappelijk beraad plaats over de nieuw gedane vondsten op het terrein Kolenburg, hoek Kruisstraat-Coriovallumstraat-west, met prof. dr J. E. Bogaers, conservator bij de rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek te Amersfoort. Naast een bezichtiging van de ter plaatse aanwezige stratigrafische lagen werden in het museum de opgegraven voorwerpen kritisch besproken.

RIJKSGOEDKEURING THERMENMUSEUM.

Het gemeentebestuur van Heerlen ontving het verheugende bericht van de toezegging van de rijksgoedkeuring voor de bouw van een *Cultureel Centrum*, dat tot stand zal komen rondom de ruïne van de romeinse thermen aan de Coriovallum-, Kruis- en Deken Nicolayestraat. In dit nieuwe gebouw zullen naast de thermen ook ondergebracht worden het gemeentelijk museum, het centrale gemeentelijke archiefdepot, de gemeentelijke historische bibliotheek alsmede de Heerlense Muziekschool en de Openbare Leeszaal en Bibliotheek.

Van dit belangrijk bericht werden de raadsleden door de burgemeester schriftelijk in kennis gesteld.

ONTVANGST VAN DE RAADSCOMMISSIE VOOR ONDERWIJS EN CULTURELE ZAKEN.

Op donderdag 3 maart 1966 belegde de Commissie voor Onderwijs en Culturele Zaken van de Gemeenteraad van Heerlen, onder voorzitterschap van wethouder H. J. Schutgens, een werkvergadering in het gemeentearchief en museum alhier. De Commissie wilde zich van nabij op de hoogte stellen van de opbouw, de taken en de werkmethoden van de

oudheidkundige dienst. Daartoe hield de gemeentearchivaris een inleiding waarin o.m. gewezen werd op de te smalle financiële basis met het oog op een meer verantwoorde vruchtbaar-making in het belang van de Heerlense gemeenschap en van studerende-n in het algemeen.

Na een uitvoerige gedachtenwisseling brachten de commissieleden een bezoek aan het archiefdepot, alwaar een bescheiden tentoonstelling van charters was ingericht, aan de bibliotheek-in-opbouw en aan het museum.

AANWINSTEN GEMEENTELIJKE OUDHEIDKUNDIGE DIENST.

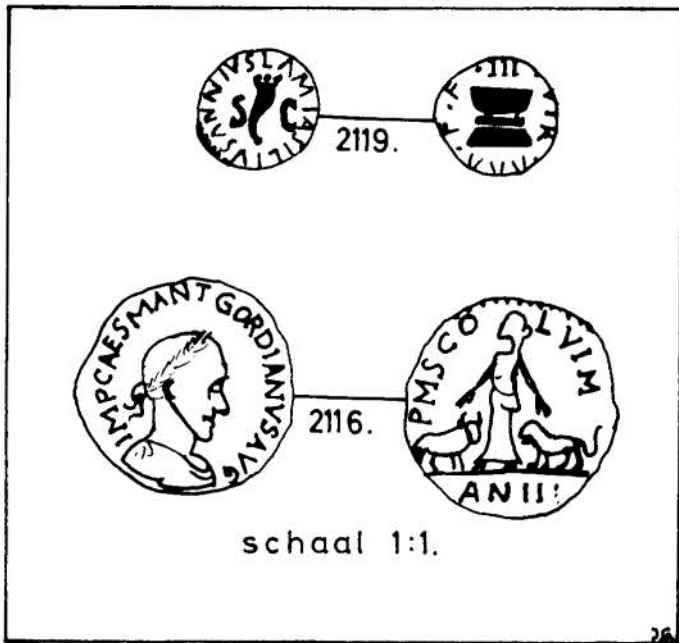
A. Archief:

Op 14 januari 1966 schonk ir C. Raedts te Heerlen aan het gemeentearchief een NOTULENBOEK van de niet meer bestaande plaatselijke vereniging genaamd „HEERLENS VOORUITGANG”, 1908—1915. Deze organisatie stelde zich ten doel het opkomend industrieel Heerlen op de terreinen van de openbare gezondheid, het onderwijs, het verkeer (kanaalverbinding), de stadsverfraaiing e.d. van dienst te zijn. Blijkens de ledenlijst behoorden tot deze vereniging praktisch alle leidinggevende figuren. In de korte tijd van zijn bestaan heeft deze organisatie ofwel in het leven geroepen ofwel de totstandkoming bevorderd van o.a. de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor de Mijnstreek; de H.B.S. aan de Akerstraat (St. Bernardinuscollege); de Heerlense Muziekschool; de bestudering van het kanalenplan Heerlen—Maasverbinding; het Nijverheids-onderwijs (L.T.S.); de aankoop van het Aambos uit oogpunt van stadsverfraaiing; de bouw van een nieuw stationsgebouw (!) enz. Ook de autonome *Historische Kring Heerlen* werd toen opgericht, onder voorzitterschap van burgemeester Charles de Hesselle. Voor de historie van Heerlen betekent deze schenking een zeer belangrijke aanwinst: de hierin genotuleerde activiteiten beïnvloedden de openbare opinie dermate, dat zij naderhand in de gemeenteraad tot besluitvorming kwamen.

B. Museum:

1. Door aankoop kon het gemeentelijk oudheidkundig museum vier in Heerlen gevonden romeinse keizermunten verwerven, die vanwege hun fraaie muntslag, hun kwaliteit of zeldzaamheid van belang zijn voor de bestaande collectie.

De belangrijkste en zodoende ook de meest kostbare munt is een sestertius van keizer GORDIANUS III (238—244), gevonden in het centrum van Heerlen. Zij is geslagen te Viminacum (tegenwoordig Rostolatz), een romeinse handelsplaats in het huidige Joegoslavië in de jaren 239—240. Een dergelijke munt is in Nederland en aan-

grenzende gebieden nog niet bekend. In het algemeen wordt deze munt door de deskundigen als zeer zeldzaam gekwalificeerd (zie afb.: nr 2116).

Eveneens uit het centrum van Heerlen (Uilestraat, tegenover het gebouw van de G.G. en G.D., anno 1953) is afkomstig een quadrans van keizer AUGUSTUS (27 v. — 14 n. Chr.). Deze munt werd in 9 v. Chr. te Rome in het munthuis van AELIA door de muntmeesters LAMIA, SILIUS en ANNIUS geslagen (afb.: nr 2119).

De twee overige munten zijn van zilver en wel een denarius en een antonianus van keizer GORDIANUS III (238—244).

2. Op 14 maart 1966 werden een aantal *bouwfragmenten*, voornamelijk *zuilfragmenten* en enkele *grote gave molenstenen*, afkomstig van het thermenterrein en tijdelijk opgeborgen in het magazijn van Publieke Werken aan de Voskuilenweg alhier, naar het oudheidkundig museum overgebracht en weer bij hun desbetreffende afdelingen gevoegd.
3. Van de heer J. Huntjens, Benzenraderweg 123 a, alhier ontving de gemeentelijke oudheidkundige dienst op 28 maart 1966 in bewaring *de vlag met draagriem* van de sluimerende *Katholieke Jonge Middenstandsvereniging Heerlen*.

C. Bibliotheek:

De heer J. J. H. Joosten, inspekteur van het Lager Onderwijs te Heerlen schonk op datum van 10 januari 1966 aan de historische bibliotheek van Heerlen 65 boekwerken en een aantal jaargangen van 34 verschillende periodieken.

Deze verzameling is opgebouwd uit werken over onderwijszaken, politiek en sociale aangelegenheden. De tijdschriften zijn niet geheel compleet. In hoofdzaak bestrijken zij de periode van na de Wereldoorlog II (1945—heden).

D. Historisch-Topografische Verzameling:

De historisch-topografische collectie van het gemeentearchief kon door aankoop een 20-tal prentbriefkaarten van oud-Heerlen (20e eeuw) verwerven. Het betreft hier:

1. het Stadhuis, de Kerk, het Sanatorium, de Kneipinrichting, het Pensionaat St. Clara en het bureau van de Limburger Koerier (1909);
2. Emmaplein, met kerk en postkantoor (1905, 1907, 1910);
3. Prins Hendriklaan, nu Bongerd (1911);
4. Oranje Nassaustraat (1907);
5. Stationsplein (1923);
7. Saroleastraat — gezien vanaf de Dautzenbergstraat richting station (1931);
8. Welten, R.K. Kerk en Weltervijver (3 stuks);
9. Kneipinrichting (1905) + portret van broeder Aloysius (1914);
10. Hoofdbureau van de Staatsmijnen in Limburg (1919);
11. Kweekschool voor Vroedvrouwen, thans polikliniek St. Jozefziekenhuis (1919);
12. Pensionaat „St. Clara” (1905);
13. Hotel Cloot, hoek Emmastraat—Bongerd (1906);
14. Kasteel Cortenbach, Voerendaal (1917) en
15. Woninggroep Leenhof (1912).

MUNTENVONDST TE HEERLEN.

De heer J. van Zandvoort, Leonard Stassenstraat 15 te Heerlen vond op 19 maart 1966 in zijn tuin op een diepte van 30 cm. onder het maaiveld een *massale partij munten*, die niet vanwege de kwaliteit, maar vanwege de kwantiteit de aandacht trok. De vondst bestond uit ongeveer 4.500 munten, hoofdzakelijk duitse, doch ook belgische, engelse en hongarse, die alle te dateren zijn tussen de jaren 1865 en 1926 alsmede uit \pm 2.500 cafépenningen. Op 25 maart stelde dr H. Enno van Gelder, directeur van het Koninklijk Penning- en Muntenkabinet te Den Haag, zich ter plaatse op de hoogte van deze vondst. Het is op één na de grootste partij die ooit in Nederland aan het daglicht kwam.

Met het doel uit de veelheid van feiten, die de communicatiemiddelen ons dagelijks brengen, datgene uit het oostelijk Zuidlimburgse gebied vast te leggen, wat in historisch perspectief waard is te vermelden, heeft de redactie besloten tot uitbreiding van de bestaande in systematische volgorde opgestelde chroniek met een chronologisch gerangschikt kwartaal-overzicht.

2 januari.

De heer F. J. H. M. Dohmen uit Heerlen, mededirekteur van N.V. Schunck en trouw lezer van „Het Land van Herle”, op 65-jarige leeftijd overleden.

8 januari.

Dr. O. A. Driessen, hoofd van de afdeling voor kindergeneeskunde, neemt afscheid van het St. Jozefziekenhuis te Heerlen.

(17 dec. 1965 ontving Dr. O. A. Driessen de zilveren legpenning van de provincie uit handen van gouverneur mr. dr. Ch. van Rooy.)

11 januari.

De heer J. P. N. van Kerkoele uit Heerlen, directeur van het A.M.F., wordt bij gelegenheid van het 40-jarig dienstjubileum benoemd tot officier in de Orde van Oranje Nassau.

24 januari.

De heer Harrie Loontjens uit Heerlen, voorzitter van Veldeke, wordt onderscheiden met het ridderkruis in de Orde van Oranje Nassau bij gelegenheid van het 40-jarig bestaan van Veldeke.

12 februari.

Missionaris Dré Vijgen uit Heerlen viert zijn 40-jarig priesterfeest.

27 februari.

Deken P. Jochems van Heerlen wijdt drie nieuwe kerkklokken voor de parochie van St. Franciscus van Assisië, Laanderstraat. Met Pasen worden ze in gebruik genomen.

27 februari.

Kapelaan Dr. F. M. H. Hennissen neemt afscheid van de St. Annaparochie te Heerlen in verband met zijn benoeming tot deken van Gulpen.

1 maart.

Wethouder H. J. Schutgens opent de onderwijstentoonstelling van de Vereniging Nederlands Fabrikaat in het Bernardinuscollege te Heerlen.

8 maart.

Bericht over succesvol tournee van de virtuosen-Heerlenaren Emile en Harry Biessen in de U.S.A.

10 maart.

De heer Harry Maas wordt gekozen tot voorzitter van de Heerlense Middenstand.

13 maart.

Pater Viventius Keulaerds O.F.M. geïnstalleerd tot eerste pastoor van de H.H. Martelaren van Gorcum-parochie te Heerlen (Sittarderweg).

16 maart.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal aanvaardt omzetting van Staatsmijnen in N.V.-vorm.

19 maart.

„Gouden” huishoudschool te Kerkrade in bloemen gezet.

20 maart.

Installatie van pater Theophilus Thöni O.F.M. tot pastoor van de parochie van St. Franciscus van Assisië te Heerlen.

20 maart.

Willy Jaegers uit Bocholtz voor de zevende maal Nederlands kampioen turnen.

23 maart.

Woningvereniging „Land van Rode” te Kerkrade bestaat 50 jaar.

24 maart.

Broeder Jan van de Franse broederschap Taizé houdt in de Gereformeerde kerk aan de Burgemeester Waszinkstraat te Heerlen een toespraak over het onderwerp: „Oecumene, hoe verder”.

26 maart.

Concert Koninklijk Heerlens Mannenkoor Pancratius te Groningen.

27 maart.

Sjo Weyers sr., oud-dirigent van de fanfare St. Caecilia, ereburger van Bocholtz.

L. v. H.